

РЕЗЮМЕТА

на публикациите, представени за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност *доцент* по професионално направление 2.1. Филология (Български език – Социолингвистика), обявен в „Държавен вестник”, брой 74, 21 август 2020 г.

I. Социолингвистика

I. А.:

Монография

Апостолова 2020: Апостолова, Данка. *Бургаският език на преселници от Източна Странджа*. София: ЕС Принт, 2020. ISBN 978-619-7121-37-7.

Монографичният хабилитационен труд „Бургаският език на преселници от Източна Странджа“ се състои от пет глави, библиография и приложения и съдържа 62 диаграми с 57 вградени в тях таблици.

В първа глава са представени обектът и предметът на изследването, обвързаните с тях негови цели и задачи и използваните методи.

Обект на социолингвистичното изследване е бургаският език на първо поколение преселници, придобили първоначалния си езиков и социален опит в родните си места в Източна Странджа, които от няколко десетилетия живеят постоянно в Бургас – най-големия град в Югоизточния стопански регион на България и четвърти по големина в страната. Изследваните представители на говорната общност са обединени по няколко основни социално-демографски признака, произтичащи от обекта и предмета на изследването и използвани като критерии при подбора на информантите: местопроизход и място на придобиване на първоначалния езиков и социален опит; първо поколение преселници в Бургас; трайна установеност и продължително местоживееие в града. Настоящото социолингвистично изследване „Бургаският език на преселници от Източна Странджа“ е първото по рода си, което хвърля светлина върху съвременните речеви процеси в бургаската езикова ситуация. Тя, както и езиковите ситуации в другите *най-големи източнобългарски* градове, не е изследвана досега.

Предмет на изследването са социално-демографски и ситуативно обусловените параметри на промяната в речта и речевото поведение на представителите на интересуващата ни преселническа общност в Бургас, настъпила в резултат на дълготрайно приспособяване (акомодация) към градския узус и книжовната норма в новата градска езикова и социокултурна среда в условията на диглосия.

Произтичащата от предмета на работата нейна основна цел се осъществява чрез изпълнението на няколко основни задачи: 1. Изследване на варирането на изходнодиалектните черти с техните книжовни и/или градски съответствия в речта на източностранджанските преселници в Бургас въз основа на съставения корпус от транскрибирана реч и установяване на съотношенията между изходнодиалектните черти по признаците *устойчивост – неустойчивост* в новата градска езикова среда с цел избора на зависими социолингвистични променливи (признаци резултати); 2. Установяване и измерване на параметрите на варирането на избраните зависими социолингвистични променливи и изследване на корелацията им с избраните независими променливи

(признаци фактори), които в настоящото изследване са от *социално-демографско* и от *ситуативно* (комуникативно-стилово) естество; 3. Изследване на проявлението на взаимодействието между двата типа независими променливи – социодемографските и ситуативните, във влиянието им върху социолингвистичната динамика на речевото вариране. Установяване на социолингвистичния статус на изследваните като зависими променливи езикови черти в бургаския език на източностранджанските преселници за целите на открояването на особеностите му в съвременната бургаска езикова ситуация; 4. Отчитане в хода на изследването на самонаблюденията на информантите върху собственото им речево поведение, съблюдаване на самооценките и езиковите им нагласи към различни форми на съществуване на езика, формирани въз основа на личния им езиков и социален опит в първичната и в приемащата социокултурна среда, за да се установи доколко те влияят върху езиковия им вкус и речевото им поведение; 5. Съпоставяне на резултатите от изследването на социолингвистичните променливи и други субстратни езикови особености с тези от съществуващи социолингвистични изследвания на други езикови ситуации – в типологично близки източнобългарски езикови социуми, а по отношение на мезолектни (над)регионално разпространени некодифицирани речеви особености – и с такива на общобългарска езикова територия.

При събирането и анализа на емпиричния материал са следвани утвърдени *методи*, прилагани успешно в изследванията на българските социолингвисти върху езика на общности в различни социуми. Използвани са два типа данни – тип *дискурс* и тип *отговор*, получени чрез лични теренни проучвания. За постигане на целите на работата е изследвана речта на езикови носители, чието речево поведение е наблюдавано *продължително, а не спорадично* в два различни типа общуване: немаркирано с формалност и маркирано с формалност. Обработването и анализът на получените емпирични данни са извършени чрез съчетаване на синхронни дескриптивно-лингвистични и статистически методи (измерване на средните стойности на вариантите на социолингвистичните променливи, еднофакторен дисперсионен анализ и двуфакторен анализ), прилагани последователно в няколко процедури и описани в конкретните глави.

Втора глава се състои от две части. Анализите в нея почиват върху емпирични данни, получени чрез анкета и съпътстващо я интервю. В *първата част* е очертан демографско-социалният профил на източностранджанската преселническа езикова общност в Бургас, който служи за аргументирания избор на независимите променливи (признаците фактори) от социодемографско естество в работата. Във *втората част* са анализирани резултатите от изследването на самонаблюденията и самооценките на респондентите относно фактори, оказващи влияние върху промяната на речевото им поведение в процеса на акомодация към бургаската реч и книжовната норма, както и на езиковите им нагласи, свързани с отношението им към родния говор, градския език в Бургас и книжовния език. Те осветляват механизмите и динамиката на езиковата промяна на общностно равнище в новата социокултурна и езикова среда и са съблюдавани при социолингвистичния анализ на речевите явления в труда.

Анкетата и вариантите на езиковите явления в теста за установяване и измерване на диалектната компетентност са разработени така, че да могат да бъдат прилагани при социолингвистични изследвания и на други преселнически микросоциуми в Бургас, както и на лица с различен местопроизход при изследване на бургаската градска езикова ситуация. В теста това е осъществено чрез предоставен избор от не книжовни варианти чрез облиците им в различни основни субстрати в бургаския ареал.

Въз основа на лично изследване на изходния субстрат – източностранджанския (малкотърновския/хасекийския) говор, в **трета глава** са открити и анализирани важни типологизиращи черти на диалекта, по които свързаният с него градски език на източностранджанските преселници в Бургас се отграничава или не от езика на бургазлии с друг местопроизход в силно смесения градски езиков макросоциум. Доколкото и в настоящото изследване изходнодиалектната интерференция в градската реч на информантите се проявява най-силно при фонетичните и фонеморфологичните черти, за нуждите на сравнителния лингвистичен анализ на идиолектите и на социолингвистичния анализ на явленията в работата акцентът в тази част е поставен върху характерологичните особености на фонетичната система на говора: представени са историческият развой на вокалната му система, където е използван диахронен подход, и важните, силно специфични особености в областта на консонантизма, които търпят изтласкване в градския език на информантите. И тази глава може да се използва не само за целите на настоящата работа, а при съпоставка – и за отграничаване на явленията в езика на бургазлии с друг местопроизход, ако бъдат предприети такива изследвания.

В **четвърта глава** се определят *независимите и зависимите (социолингвистичните) променливи*, релевантни за целите на социолингвистичния анализ, и се анализират *результатите от честотното вариране* на средните стойности на избраните социолингвистични променливи.

Съобразно с обекта и предмета на изследването се отчита влиянието върху зависимите променливи на *два типа независими фактори*: 1. Социодемографски: *пол; възраст* (с две равнища съобразно с релевантните възрастови съотношения при интересуващото ни *първо поколение* източностранджански преселници, установили се в Бургас през периода на състоялата се през 50-те и 60-те години на миналия век масова миграция в България); *степен на образование* (с две равнища - *средно и надсредно образование образование*), като се съблюдава, без да се измерва проявлението на връзката на фактора със социалния фактор *тип професия – сфера на професионалната реализация* по отношение на *наличието или отсъствието* на изискването за *задължително спазване на книжовната норма в професионалната сфера на реализация*; 2. Ситуативен фактор (с две равнища: *немаркирано с формалност общуване (НФО) и маркирано с формалност общуване (ФО)*), които се различават по степента на внимание и речев самоконтрол у говорещите.

За отправна основа при идентифицирането на променливите в корпуса служат детайлните изследвания на изходния диалектен субстрат. При подбора на зависимите (социолингвистичните) променливи за целите на изследването на корелациите им със социодемографските и ситуативните фактори са съблюдавани няколко критерия: да представляват *некнижовни особености*, основно свързани с изходнодиалектното състояние; *честотата* на проявлението *вариантите им*; *системността* на варирането; *относително равномерната разпределеност* в идиолектите; *структурността* на признаците (по Лабов). Подробно аргументиран в изложението е изборът на дванадесет зависими социолингвистични променливи (СЛП). 11 от тях са изходнодиалектни, преобладаващо фонетични и фонеморфологични черти, а една е нововъзприета в бургаска среда – подбалканското окончание за сегашно време, 1 л., ед. ч. на глаголи от I и II спр. в позиция под ударение – *-à, '-à -йà* вместо книж. *[-ъ], ['-ъ], [-йъ]*. Преобладаващо чертите са локално изолирани и 4 са с (над)регионално ареално разпространение. В хода на анализа

на честотното вариране са правени съпоставки със състоянието в други български езикови ситуации.

В йерархията на отклоненията от книжовната норма с най-висока степен на честота се отличават: членната морфема *-тѣ* вместо книж. *-та̀* на съществителни имена от женски род, единствено число, завършващи на съгласна; тематичната гласна *-а-*, вѣн от ударение [-ѣ-], за 1 л., ед. ч. и 1, 2 и 3 л., мн. ч. в минало свършено време (аорист) на глаголи от I спр., I разред; диалектните облици на кратките форми на личните местоимения вѣв в. п., 1 и 2 л., мн. ч. *не, ве*. Най-ниска честота в корпуса имат две *локално маркирани* черти, които се подлагат на *разграждане* в бургаската езикова среда и чиято не книжовност е осъзната от езиковите носители: родовият показател на имена от женски род, единствено число в позиция под ударение - ѣ (т. нар. *ѣкане*) и епентезата на *х* (с вар. *г//гь*) в облиците на местоимения тип *ху//гу//гуи; хми; нѣхин, -ѣ, -у, -и*. Състоянието при тях се отличава значително от това в други източнобългарски езикови ситуации (респ. великотърновската и централнородопската). Детайлният анализ на честотното вариране показва, че всички останали не книжовни явления проявяват средна и надсредна по степен *резистентност* в бургаската реч на езиковите носители. Причините са анализирани подробно в изложението при всяка от социолингвистичните променливи.

Пета глава е посветена на социолингвистичния анализ на бургаския език на преселници от Източна Странджа. В нея е изследвано е влиянието на независимите променливи (признаците фактори) върху вариантите на зависимите (социолингвистични) променливи (признаците резултати).

В **първата част** са разгледани резултатите от *еднофакторния дисперсионен анализ* на социолингвистичните променливи. Валидността на издигната нулева хипотеза е проверена чрез статистическия F критерий (тест) на Стюдѣнт-Фишер, който е включен като автоматична функция *ANOVA Single Factor* на продукта *Excel* в компютърния пакет *Microsoft Office 2016*. Резултатите показваха, че *ситуативният фактор* оказва статистически значимо влияние върху вариантите на следните СЛП: епентеза на *х* вместо кн. *ѡ* в характерологични изходнодиалектни местоименни облици; отсъствие на африкат *дж* (*ж'* вместо кн. *дж*); *е* вместо кн. *и* в позиция вѣн от ударение в лексикализирани фонетични облици (*йелѣ//йѣлѣ* вместо *или*; *ч'ѣтери* вместо *чѣтири*, *знѣч'е//нѣч'е* вместо *знѣчи*, *йѣде//йѣде кой си* вместо *еди кой си и пр.*); глаголни окончания в сегашно време за 1 л., ед. ч. и 3 л., мн. ч. на глаголи от I и II спрежение в позиция вѣн от ударение, след (исторически) мека съгласна и *й* с прегласен характер - *'-e//'-ė ≠'-ѣ, -йe//'-йe//'-йė ≠-йѣ*, съотв. *'-em//'-eṁ ≠'-ѣт, -йem//'-йem//'-йeṁ ≠-йѣт*. При тези зависими СЛП се отхвърля нулевата (H_0) и се потвърждава алтернативната хипотеза (H_1), според която разликите между средните стойности на вариантите им са резултат от системното влияние на ситуативния фактор. Статистически потвърдена е *зависимостта* от фактора *пол* отново при замяната на кн. *и* с *е* в позиция вѣн от ударение в лексикализирани фонетични облици: чертата е почти петрифицирана в идиолектите на мъжете. Факторът *възраст* оказва *статистически* значимо влияние върху вариантите на нововъзприетото в бургаската езикова среда окончание за 1 л., ед. ч., сегашно време в позиция под ударение на глаголи от I и II спрежение *-ѣ ≠ [-ѣ]*, *'-ѣ ≠ ['-ѣ]*, *-йѣ ≠ [-йѣ]*, което вече има устойчиво място в идиолектите на *по-младите* представители в общността, каквото е състоянието в

бургаската езикова ситуация. Факторът *степен на образование* оказва *статистически* значимо влияние върху две черти с регионално проявление: отсъствието на африката *дж* (*ж'* вместо кн. *дж*), което като характерологично източностранджанско явление се задържа и в бургаската реч на представителите със средна образователна степен, и отново при окончанието за 1 л., ед. ч., сегашно време в позиция под ударение на глаголи от I и II спрежение: $\text{-}\grave{\text{a}} \neq \text{[-}\grave{\text{ь}}\text{]}$, $\text{'-}\grave{\text{a}} \neq \text{[-}\grave{\text{ь}}\text{]}$, $\text{-}\grave{\text{y}}\grave{\text{a}} \neq \text{[-}\grave{\text{y}}\grave{\text{ь}}\text{]}$ – с открито присъствие в речта на респонденти с по-висок образователен ценз. Очевидно *възрастта* и *степента на образование* са демографско-социалните фактори, които оказват *еднопосочно влияние* върху употребата на книжовните варианти на нововъзприетата подбалканска флексия в речта на изследвания бургаски езиков микросоциум.

Във **втората част** е изследвано *съвместното* влияние на *социодемографските* фактори и *ситуативния* фактор върху избраните като зависими променливи езикови черти. Установява се до каква степен изследваните зависими социолингвистични променливи на наситени със социолингвистична информация – както демографско-социална, така обаче и комуникативно-ситуативна (стилова). Резултатите от двуфакторния анализ позволяват да се провери съществуват или не разлики и какви са те, ако съществуват, между *женското и мъжкото говорене* и в речевото поведение на *възрастовите и образователни* групи в изследвания езиков микросоциум *под влияние* на различния *тип общуване*. Установените междугрупови различия или прилики, проявяващи се в зависимост от *немаркираността/маркираността с формалност на типа общуване*, служат и като по-точен индикатор за проявлението на *степента на осъзнатост* на изследваните езикови особености като отклонения спрямо надредната книжовна и/или градска норма при говорещите от различните социодемографски групи. При анализа се отчита доколко тази осъзнатост (или отсъствието ѝ) влияе върху динамиката на социолингвистичната вариантност.

Разликата между *женското и мъжкото* речево поведение *под влияние* на *ситуативния* фактор се откроява при употребата на вариантите на няколко изходнодиалектни черти. Замяната на кн. *и* с *е* в позиция *вн* от ударение в лексикализирани фонетични облици и некн. варианти на тематичната гласна за 1 л., ед. ч. и 1, 2 и 3 л., мн. ч., минало свършено време (аорист), на глаголи от I спрежение, I разред *-ь-* вместо кн. *-о-* са контролирани при формално общуване (ФО) от *жените* – книжовните им варианти могат да се интерпретират като маркери (по Лабов) в тяхната реч. По-добре контролирани от тях са и силно избягваните местоименни облици с епентеза на *х* вместо $\emptyset$ ($\text{xu}/\text{х}^{\text{и}}$, $\text{gu}/\text{г}^{\text{и}}$ / $\text{гу}}/\text{г}^{\text{и}}$; $\text{xmi}/\text{х}^{\text{и}}$ *ми*; *нѐхин*, *-ь*, *-у*, *-и*). Като маркер на *мъжкото* говорене могат да се интерпретират по-високочестотните при ФО книжовни варианти на определителния член на имената от мъжки род, ед. ч. след (исторически) меки съгласни и *й* – *'-ь*, *-йъ* в мн. диал. прегласени $\text{'-e}/\text{m}/\text{'-e}/\text{m}$; $\text{-}\grave{\text{y}}\text{e}/\text{m}/\text{-}\grave{\text{y}}\text{e}/\text{m}$.

Разликата в речевото поведение на информантите от различните *възrastови групи* под влияние на *ситуативния фактор* се откроява при употребата на вариантите на *локализираните* в източностранджанския диалектен ареал характерологични черти. Типът общуване оказва влияние върху речевото поведение на *по-възрастните* респонденти в общността върху варирането на африката *дж* с *ж'*, на местоименните облици с епентеза на *х* вместо $\emptyset$ ($\text{xu}/\text{х}^{\text{и}}$, $\text{gu}/\text{г}^{\text{и}}$ / $\text{гу}}/\text{г}^{\text{и}}$; $\text{xmi}/\text{х}^{\text{и}}$ *ми*; *нѐхин*, *-ь*, *-у*, *-и*), на облика на определителния

член при имена от мъжки род, ед. ч. *'-e/m//'-e/m; -ïe/m//ïe/m*. У по-възрастните по-системно се проявява нагласата за по-силно внимание към речта на събеседника, която провокира у тях по-силен речев самоконтрол с цел избягване именно на изпъкващи в съзнанието им, но по-трудно преодолими не книжовни отклонения. При по-младите в общността стойностите на некн. варианти при тези черти са изначално по-ниски и не се променят значително под влияние на ситуативните фактори. Върху тяхното речево поведение обаче ситуативният фактор оказва влияние при употребата на вариантите на други локално изолирани в източностр. диалектен ареал езикови черти, което говори за по-добра осъзнатост на не книжовния им характер: облиците на кратките форми на личните местоимения във в. п., 1 и 2 л., мн. ч. не вместо кн. *ни*, *ве* вместо кн. *ви*, замяната на кн. *и* с *е* в изходнодиалектни лексикализирани фонетични облици на думи в позиция въвн от ударение и върху силно стигматизираното на общностно равнище т. нар. *ъкане* при родовия показател на имена от женски род, единствено число в позиция под ударение *-ъ* вместо книж. и градски *-à*.

Разликата в речевото поведение на респондентите с различна *степен на образование* под влияние на *ситуативния* фактор се откроява най-добре при употребата на вариантите *ж'* вместо кн. *дж* – характерологична изходнодиалектна черта с нетясна локализираност на ареално равнище. По-силната осъзнатост на не книжовното явление у притежаващите по-висока образователна води до изтласкване на некн. вариант от речта им при ФО. Ситуативното вариране допълва социолингвистичното съдържание на чертата, чрез което тя добива статуса на маркер (по Лабов) в речта на по-образованите в общността. Факторно взаимодействие между степента на образование, *пòла* на информантите и типа общуване влияе върху вариантите на аористната тематична гласна *-a-*, въвн от ударение *[-ъ-]* // *-ò-*, въвн от ударение *[-y-]* за 1 л., ед. ч. и 1, 2 и 3 л., мн. ч. на глаголи от I спрежение, I разред. Очертава се *тенденция*, свързана с придобиването *й* на статус на маркер в бургаския език на изследваната общност: тя отличава предимно речта на *жени с по-висока образователна степен*.

При анализа на факторното взаимодействие при всяка от социодемографските групи са представени и социолингвистичните променливи, при които то оказва близка степен на влияние, както и тези, при които влиянието се проявява слабо. Социолингвистичният статус на такива речеви особености се доближава до този на индикаторите (по Лабов) и най-вече на константните маркери за местопроизход на езиковите носители (по Виденов). Динамиката на варирането им има различно проявление в зависимост от степента на устойчивостта им в градската среда и причините за нея са анализирани конкретно в хода на изложението.

Студии

Апостолова 2018 а: Апостолова, Д. Някои схващания за яркостта 'Salienz' на езиковите черти в немската лингвистика. Some notions about salience 'Salienz' of language features in german linguistics. – В: Проблеми на социолингвистиката. Т. XIII. Обществените процеси и тяхното отражение в езика. Съст.: Кр. Алексова, А. Г. Ангелов, К. Исса, Цв. Венкова, Д. Апостолова, П. Сотиров, П. Кънчева, К.

Цанков. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO, София. ИК „Знак ’94”, Велико Търново. 2018, 404-419. ISSN 1314-5401, ISBN 978-954-8305-52-5.

В студията се представят схващания за концепта *яркост* (нем. 'Salienz', англ. 'salience') на езиковите черти в немската лингвистика във връзка със същността, концептуализацията и проявлението на феномена в процесите на езикова промяна и дълготрайна езикова акомодация. Негови аспекти са илюстрирани с българския езиков материал с оглед на възможностите за използването на обяснителния потенциал на явленията при изследване на тези процеси в българската езикова действителност.

Най-напред в изложението е представено схващането на В. Жирмунски за *първичните и вторичните диалектни черти* и степента на тяхната *очевидност* – „Auffälligkeit”, на която в една или друга степен се дължи различното им поведение в процесите на езиковата промяна при конвергенция (и дивергенция) и на езиковата акомодация (Жирмунски 1928/29; 1930). Това разделение във вижданията на автора няма дихотомичен или оценъчен характер. В немската лингвистика схващането на Жирмунски от десетилетия предоставя благодатна основа за изследването на феномена *очевидност* – „Auffälligkeit” и на отражението му върху тези процеси. В студията е проследена рецепцията му в някои съвременни изследвания върху езика на мигрантски и субстандартни общности. Имплицитно отбелязаните от Жирмунски допълнителни, конкретизиращи критерии, които хвърлят светлина върху естеството на „очевидността” на „първичните” и „вторичните” диалектни черти, са проследени, систематизирани и анализирани от Ал. Ленц в нейното монографично изследване върху структурата и динамиката на един среднозападнонемски субстандарт в малък град (Ленц 2003). Авторката прилага концепта върху конкретни емпирични данни, чийто сравнителен честотен анализ в зависимост от устойчивостта/неустойчивостта на субстратните черти води до йерархичното разпределение на вариантите в пет класа (от „първични” до „петични“), а след това проследява и обяснява причините на отстраняването/задържането им в субстандартта в процесите на езикова промяна.

В своята работа от 2014 г. „Anmerkungen zum Salienzbegriff in der Soziolinguistik” П. Ауер (Ауер 2014: 7-20) се заема с детайлния анализ на концепта *яркост*, използвайки термина 'Salienz', именно поради засиления интерес към явленията, засвидетелстван и през последните години в емпирични изследвания особено в областта на перцептуалната диалектология и социолингвистиката. Ключова роля при изясняването на същността на феномена у автора има схващането за яркостта ('Salienz') на езиковите черти като сложно триизмерно явление, проявяващо се *върху конкретен различен фон*, спрямо който те се отличават (или пък не) в определена степен и по този начин стават разпознаваеми или не именно и само спрямо него: яркостта е въпрос за възприемането ('Wahrnehmung'). В зависимост от трите обуславящи комплекса, чрез които дадена черта изпъква като фигура на конкретния фон, авторът разглежда три типа яркост: физиологично обусловена (в зависимост от физиологията на възприемането и начина, по който се осъществява сензорната достъпност на чертата); когнитивно обусловена (на фона на цялото езиково познание на възприемачия); социолингвистично обусловена (на фона на социалното и афективното оценяване на чертата, което е резултат от това, че тя служи като индекс за определен социален тип говорещ) (Ауер 2014: 9-12). Известно ограничение пред социалното оценяване според Ауер произтича от обстоятелството, че отделно взети

езикови черти трудно получават социална интерпретация – много по-релевантно е да се разпознава и оценява холистично цялостния стил на говорещите.

По-прецизното разграничаване на типове яркост е свързано и с *причините*, които ги пораждаат. Според естеството им те също са подразделени в три групи „физиологични”, „когнитивни” и „социални” причини за яркостта (Ауер 2014:13-17). Физиологичните причини са свързани с чисто езикови особености, които осигуряват или не осигуряват добра перцептивна достъпност на дадена черта (прозодични параметри, място спрямо ударението, място в думата или фразата, повтораемост, градуално и вариативно проявление или обратно – „дихотомично и категорично“ (Ауер 2014: 13) и др. Във връзка с когнитивните причини са открити т. нар. „предиктори за салиентност”, които почиват върху противопоставянията *познатост/очакваност – непознатост/неочакваност* на възприеманите езикови черти за възприемащия ги и са степенувани по сила. Налице са и други фактори, които влияят върху степента на яркостта на чертите в дадена езикова формация и при контактите ѝ с друга: мястото им в езиковата система, езиковите равнища, на които се откриват, степента на функционалната им натовареност (Ауер 2014: 13). В схващането на автора яркостните по когнитивни причини езикови черти са по-пригодни да получат и социална оценка, но определяща роля при изясняването на социалните причини за яркостта има „социолингвистичният филтър”. Наличието или отсъствието му в конкретна езикова ситуация влияе в голяма степен върху яркостта не само на когнитивно ярките черти. По отношение на социалното оценяване на езиковите черти специално се разглежда ролята на стереотипизацията, която в авторовото виждане е причина за салиентността, а не нейно следствие, на външните корекции и всякакъв вид „санкции” и „нормирания”, отнасящи се до езика, включително с институционален характер.

С оглед на факта, че с въведеното от Жирмунски понятие „очевидност” *'Auffälligkeit'* на езиковите черти отдавна се свързва изследването на процесите на езикова промяна при конвергенция (и дивергенция), впоследствие и на дълготрайната акомодация в нова езикова среда (от различен тип), Ауер предлага *йерархично организиран модел* относно влиянието на салиентността на отделните езикови черти в тези процеси (Ауер 2014: 17-18). Подредни на когнитивните са физиологичните причини, а когнитивните – на социалните. Тези отношения обаче не се разглеждат като абсолютни, тъй като се определят от конкретните условия в конкретната среда. В рамките на предложението „йерархичен модел” се прави прогнозата, че физиологичните фактори сами за себе си имат малък принос за яркостта на чертите, който нараства при когнитивните или при двата, ако си взаимодействат, докато приносът на социалните фактори за яркостта им е най-голям. Причината за това е, че факторите от долното равнище минават през „филтъра” на по-горното, доколкото такива фактори на по-горното равнище са въобще релевантни в конкретната ситуация. В схващането на Ауер яркостта се разглежда като един (а не единствен и сам по себе си) от факторите, който играе роля при езиковата конвергенция и акомодация. В неговия модел, както бе изяснено, тези процеси се повлияват най-силно от социалния контекст на яркостта, а физиологичните и когнитивните фактори имат по-слаба роля в тях. Тяхната роля обаче едва ли може да бъде пренебрегвана, тъй като „езиковата промяна често започва във физиологично най-ярките среди. Без други фактори обаче моделът не може да обясни езиковата промяна и акомодацията” (Ауер 2014: 18). Сред факторите с обяснителен потенциал авторът откроява: ролята на полярното социално-афективно оценяване, което – положително или отрицателно, корелира с възможностите за задържане или за разграждане на изходните черти и с възприемането или невъзприемането на черти на новия езиков социум; леснотата, респ. трудността при усвояването на

определни черти от говорещите, независимо от високата им салиентност и положителното им социално им оценяване.

Изложените в работата схващания в немската лингвистика за същността, концептуализацията и анализа на ролята на *яркостта* 'Salienz' на езиковите черти в процесите на езикова промяна и дълготрайна акомодация при езикови контакти от различен тип очертават значението на явлениято като *един* от факторите с обяснителен потенциал в изследването на тези процеси, сложни и поради определената специфичност на различния фон, на който се поражда и проявява яркостта на конкретна езикова черта, при това в различни, несъвпадащи една с друга езикови ситуации. Направеният опит аспекти на феномена да бъдат илюстрирани и с български езиков материал също показва, че ако той бъде разглеждан в комплексната му същност и прилаган съобразно с анализирани особености на проявлението му, то умелото му използване би допринесло за пълнотата на обяснението (а не единствено за целите на прогнозирането) на различното поведение и съдба на езиковите черти при изследването на интересуващите ни езикови процеси в различни съвременни езикови ситуации.

Статии

Апостолова 2016 б: Апостолова, Д. Яркост 'saliense' на диалектните черти в нова езикова среда. – В: Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. Юбилеен сборник. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 2016, 206-215. ISBN 978-954-322-852-2

В работата се разглежда влиянието на яркостта 'saliense' на езиковите черти в процеса на дълготрайна акомодация (приспособяване) в нова социокултурна и езикова среда (градска и книжовна). Възприема се схващането за яркостта (нем. 'Salienz', англ. 'saliense') като сложен, обусловен от три комплекса причини феномен на немския лингвист П. Ауер, отразено в студията му „Anmerkungen zum Salienzbegriff in der Soziolinguistik“ (Auer 2014). В тези рамки се изследва връзката между причините за яркостта и резултатите от нея като един от факторите, които влияят при изтласкването на характерологични диалектни черти в областта на консонантизма в градския език на отдавна живеещи в Бургас първо поколение преселници от Източна Странджа. Изследването показва, че резултатите при дълготрайната акомодация се обуславят от трите комплекса причини за яркостта на характерологичните диалектни черти на фона на надредната езикова среда. В основата на разграждането им или, в редки случаи – на задържането им в нея, стоят обективните езикови причини за яркостта на явленията, които корелират с тези за когнитивната им яркост, и оттук – с пригодността им за социална оценка на новия социолингвистичен фон. В лингвистичен план езиковата промяна води до свиването на богатата изходнодиалектна консонантна система до книжовната чрез отстраняването и маргинализирането на нейни важни типологизирани и уникални черти. В социолингвистичен план, поради яркостта им на фона на новия езиков макросоциум, тези черти, подложени на трайна стигматизация и отстраняване, не могат да поемат функцията на социолингвистични маркери.

Апостолова 2014: Апостолова, Д. Една лингвистична променлива в бургаската градска езикова ситуация. A linguistic variable in the urban language situation in

Burgas. – В: Проблеми на социолингвистиката. Т. XI. *Езикът във времето и пространството*. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO, София. ИК „Знак '94“, Велико Търново. 2014, 391-405. ISSN 1314-5401.

В тази работа са анализирани резултатите от емпирично изследване на употребата на не книжовното подбалаканско глаголно окончание [-à] за 1 лице, ед. ч., сег. вр. и варирането му с книжовното [-ъ] в *бургаския език*. Дистрибуцията на окончанието под ударение се изследва в 30 основни и префигурани глагола от I и II спрежение според типа на предфлексийното обкръжение: след твърда съгласна (тип [с-à] – [с-ъ]: *четà – четъ*; *държà – държъ*; *пресекà – пресекъ* и др.); след мека съгласна (тип [с'-à] – [с'-ъ], [с-à] – [с-ъ]: *сед'à – сед'ъ*; *подред'à – подред'ъ* и депалатализираните им варианти *седà – седъ*; *подредà – подредъ* и др.); след й (тип [й-à] – [й-ъ], напр. *стойà – стойъ* и др.).

Честотата на вариантите на флексията (-à, -ъ, -à// -ъ) в съвременния бургаски език се установява чрез статистически анализ на емпирични данни, получени чрез анкета и съпътстващи я интервюта относно личната самооценка на петдесет бургазлии на различна възраст, с различен образователен ценз и област на професионална реализация за предпочитанията към употребата им в собствената им речева практика. Резултатите от анализа показват, че не книжовното окончание -à значително преобладава над книжовното -ъ независимо от предфлексийното обкръжение и запазва мястото си на важна характерологична речева особеност на бургаския език. Еднозначните предпочитания към не книжовното окончание [-à] са с най-висока средна величина в позиция след й [й-à] (77%), следвани от тези след твърда съгласна [с-à] (~ 69%) и след мека съгласна [с'-à] (~ 57%). Значително по-ниските стойности на еднозначните предпочитания към книжовното окончание [-ъ] засега отразяват скромно представени процеси на книжовна нивелация. Свободното вариране на двете флексии също се проявява в ниска степен и отразява живи субстратни явления, а не единствено колебание между региолектното и книжовното. Специфично му проявление в изследваните три предфлексийни типа е детайлно анализирано в рамките на всеки от тях. То е най-силно в позиция след мека съгласна, но и тук средната величина на *еднозначните* предпочитания към градското и регионално окончание [с'-à] е най-висока (~ 57%): тя надвишава над три пъти тази на книжовното [с'-ъ] (18%) и над пет пъти тази при основните факултативни варианти [с'-à]//[с'-ъ] (10%). Процесите на депалатализация са слабо изразени. Те са по-забележими в множеството варианти на флексията в обличията на глагола *сня* (срв. [сна], [спъ], [сна]//[спъ]; [сп'а]//[сна], [сп'ъ]//[спъ], [сп'а]//[спъ] и др.), където обаче отразяват също стари явления, свързани и с други субстрати в хетерогенния бургаски езиков макросоциум.

Анализът на получените данни от самооценките на респондентите сочи, че не книжовният вариант на променливата се отличава със своята относителна стабилност и с равномерното си разпределение в речта им. Той не се възприема като непrestiжен и не е подложен на натиск и отстраняване: езиковите носители най-често не осъзнават не книжовния характер на явлението и това основно се дължи на непознаване на книжовното правоговорно правило. На тази основа засега може да бъде формулирана хипотезата, че употребата на не кодифицирания вариант на окончанието [-à] в Бургас (а може би и в подбалаканския регион въобще) по-скоро може да се обвърже предимно с демографски фактори (местоживее и неговата продължителност, място на придобиване на първоначалния езиков и социален опит, местоживее на

съпругата/съпруга, на роднинския и приятелския кръг). Статусът на променливата в бургаския език се доближава до този на индикаторите (по Лабов) и на константните маркери (по Виденов), неконтрастни на конкретния социолингвистичен фон.

Апостолова 2011: Апостолова, Д. Съотношението *социолингвистични маркери* – *характерологични диалектни черти* и трансферът при диглосия. The correlation *sociolinguistic markers – characteristic dialectal features* and the transfer in diglossia. – В: Проблеми на социолингвистиката. *Езикът и социалният опит*. Т. X. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София, 2011, 230-240. ISBN 978-954-8305-12-9.

В работата се разглежда съотношението *социолингвистични маркери* – *диалектни черти* в рамките на трансфера при диглосия. То стои в основата на определянето на зависимите социолингвистични променливи в изследването на бургаския език на първо поколение преселници от Източна Странджа, живеещи от няколко десетилетия в Бургас. Изследването на тези съотношения е предшествано от установяване на устойчивостта/ неустойчивостта на субстратните фонетични и фonomорфологични черти в процеса на дълготрайна акомодация към надредната социокултурна и езикова среда, тъй като именно те най-отчетливо маркират градската реч на езиковите носители при диглосия. За тази цел въз основа на получените корпусни данни и на лингвистичния анализ на идиолектите на езиковите носители първо е извършено детайлно сравняване по признаците *съхранени* (+) – *несъхранени* (-) в градския език спрямо състоянието в изходния диалект – източностранджанския (малкотърновския/хасекийския) говор.

Резултатите от изследването сочат, че между анализирания изходни диалектни черти съществува йерархия в зависимост от тяхната *устойчивост/неустойчивост* в надредната езикова и социокултурна среда, която определя различната им динамика в процеса на акомодация и езикова промяна. Поради контрастния си характер на нейния фон най-рано на нивелация се подлагат характерологични типологизации (и особено диагностициращите) базиснодиалектни черти в областта на вокализма, консонантизма и акцентологията (Апостолова 2011: 234-238). Тези *несъхранени* (или маргинализирани) характерологични черти са фонетично (и/или фонологично и акцентологично) ярко контрастни, раритетни, регионално изолирани, понякога не само на фона на областта. Някои от тях се отличават не само спрямо бургаската градска езикова среда и на по-широко регионално равнище, а са уникални за българския език въобще и имат статут на *диагностициращи* източностранджанския диалект черти (срв. напр. удължените меки съгласни $\bar{k}'$, $\bar{z}'$, $\bar{x}'$, $\bar{n}'$, $\bar{l}'$). Така те не просто губят качеството си на маркери, каквито са били в диахронен план в старата езикова действителност, но се отстраняват в градския език на преселниците. *Съхранените* изходнодиалектни черти се съотнасят и анализират в 4 типа: съвпадащи само с книжовните; съвпадащи само с градските; съвпадащи както с книжовните, така и с градските; несъвпадащи нито с книжовните, нито с градските. Диалектните особености, които *съвпадат с общоградските*, обикновено имат (над)регионален характер и най-често маркират явления в общобългарската устна разговорна речева практика (елизии, асимилативно-дисимилативни промени на звукове и групи звукове). Поради това те не отграничават

езика на преселническата микрообщност и не могат да бъдат определени като негови маркери в бургаската езикова ситуация. *Съвпадащите както с книжовните, така и с градските* черти също нямат статут на маркери поради неконтрастния си характер спрямо двете норми. Рядкостен случай на *съхранена* характерологична диалектна черта, която *съвпада само с книжовната, а не с общоградската*, е съхраненото в бургаския език на източностранджанските преселници отсъствие на редукция на *e* към *и* (при наличие на *и* вместо *e* единствено в ограничен брой лексикализирани случаи). Тя го отграничава на фона на градския езиков макросоциум и би поела функция на социолингвистичен маркер (за местопроизхода на говорещите) при цялостно изследване на бургаския език, но няма стратифицираща функция на микрообщностно равнище. *Съхранените* диалектни особености, които *не съвпадат нито с книжовните, нито с градските*, открояват бургаския език на преселниците на новия езиков и социокултурен фон. Поради стратифицираща си сила на микрообщностно равнище те придобиват статут на *социолингвистични маркери* в градския език на преселниците. Факторите, които обуславят задържането им и в него, са няколко, но основният в областта на вокализма например е свързан с реализациите на чертите в слаби (при това често фонеморфологични) позиции във от ударение и често в краесловие, градуална реализация, обуславяща вариативното им проявление в идиолектите. Това ги прави твърде неочевидни за говорещите и събеседниците им и те не се възприемат (или трудно се възприемат) като контрастни. Най-вероятно още в началните етапи на акомодацията не са били осъзнати като некнижовни отклонения, останали са „некоригирани” и в една или друга степен са се петрифицирали в артикулационната база на езиковите носители.

Апостолова 2005 в: Апостолова, Д. Съдбата на един източностранджански преглас в бургаския градски език. – В: Проблеми на социолингвистиката. Т. VIII. *Съвременни форми на съществуване на българския език*. Материали от конференцията, посветена на 90-годишнината от рождението на проф. д-р Стойко Стойков. 25-27 октомври 2002 г. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София: Издателство „Делфи“, 2005, с. 18-26. ISBN 954-8818-15-9.

и

Апостолова 2005: Апостолова, Д. За границите на фонетичната интерференция. Годишник на Софийския университет “Св. Кл. Охридски” - Департамент за езиково обучение. Том 13. София. 2005, 50-61. ISSN 1312-2223.

В тези работи се прави детайлен лингвистичен анализ на една значима особеност с характер на контрастен маркер в бургаския градски език – системното проявление на субстратни прегласи с различна генеалогия с резултат *e*, *e//e*. Явлението се открива в идиолектите на преселници от Източна Странджа, които отдавна живеят в Бургас и са носители на малкотърновския (хасекийския) диалект. Изследват се параметрите и динамиката на роднодиалектната фонетична интерференция в различните, главно фонеморфологични позиции на множество структури, в които то продължава да се реализира в новата социолингвистична среда.

В публикацията „За границите на фонетичната интерференция” (Апостолова 2005) вниманието е насочено най-напред върху анализа на ограниченията пред диалектната интерференция чрез проследяване на механизмите на езикова промяна при неакцентуваното диалектно окончание за 1 л., ед. ч., сегашно време на глаголи от I и II спрежение. Тук тези механизми са свързани не само с промяна на контрастните изходнодиалектни акцентни парадигми на актуалния градски езиков фон. Те се предопределят от възприемането в процеса на акомодация на установения в бургаския език некнижовен подбалкански акцентуван модел на окончанието на тези глаголи. В зависимост от предфлексийното обкръжение неговите варианти са *-à* – след твърда съгласна, *'-à* – след (исторически) мека съгласна, *-йà* след *й* вместо съответните книжовни *[-ъ]*, *['-ъ]*, *[-йъ]*. Това е рядкостен случай на нововъзприета по градски образец некнижовна черта в езика на източностранджанските бургазлии. Многогодишните ми наблюдения сочат, че в бургаската езикова ситуация съществува поколенческа приемственост при възприемането на разглежданото масово разпространено некнижовно явление, което ускорява и процеса на интегрирането му в езика на преселници с различен местопроизход в града. За проверка на хипотезата бе проведено пилотно анкетно проучване на самонаблюденията на отрасли в Бургас млади, добре образовани хора с друга езикова биография върху употребата на глаголната флексия в собствената им реч. Извършеният честотен анализ на емпиричните данни показва, че некнижовното окончание има устойчиво проявление и в тяхната речева практика. Предстои анкетното проучване и сред бургазлии с различен социодемографски профил.

Изследваните явления очертават една от важните особености на взаимовръзката диалект ↔ градски узус ↔ книжовна норма в бургаския градски език.

Апостолова 2002: Апостолова, Д. Един аспект на диглосията в бургаската градска езикова ситуация. – В: *Обучение без граници. Език и култура*. Международна научна конференция, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”, ДЕО, CD. София: Софийски университет “Св. Кл. Охридски”, ДЕО, 2002, 76-86. ISBN 954-91173-1-6.

В тази работа са анализирани речеви особености с устойчиво проявление в бургаския език на първо поколение преселници от Източна Странджа с различен социодемографски профил. Те имат предимно фонетичен и фономорфологичен характер и отразяват характерологични черти на изходния източностранджански (малкотърновски/ хасекйски) диалект на езиковите носители, чийто първоначален социален и езиков опит е придобит в родните им места в посочения говорен ареал. Силната изходнодиалектна интерференция, за която говори проявлението им на друг социолингвистичен фон, е белег за устойчивия им характер при дълготрайна акомодация в новата градска езикова среда: чрез тях се очертава един аспект на диглосията в днешната бургаска езикова ситуация. Поради това, ако се предприеме социолингвистично изследване на бургаския език на интересувашата ни говорна общност, анализиранияте езикови явления могат да бъдат изследвани като негови маркери. Значим би бил техният статус и при бъдещо социолингвистично изследване на оставащата непроучена до наши дни бургаската градска езикова ситуация, тъй като те добре диференцират речта на един от езиковите микросоциуми в сложната амалгама от речеви особености с различна субстратна основа в нея. Изследването показва също,

че проучването на компактни преселнически общности от определен, един и същи диалектен ареал в такива езиково нехомогенни макросоциуми все още може да даде задоволителна представа за интересуващите ни процеси на езиковата промяна като резултат на дълготрайна акомодация в непроучените досега езикови ситуации на най-големите български градове, изключение от което засега прави само столицата.

Апостолова 2002 а: Апостолова, Д. Диалектната периферия – зона на диглосия. – В: Проблеми на социолингвистиката. Т. VII. Билингвизъм и диглосия – съвременни проблеми. Съст.: М. Виденов, Кр. Алексова, А. Г. Ангелов, Кр. Стоянов, Хр. Кючуков, Ем. Костов. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София: Издателство „Делфи“, 2002, 165-169. ISBN 954-8639-40-0.

В статията се разглеждат слабо проявяващи се вътрешнодиалектни различия в местоименната и глаголната система в подговора на селища, които са разположени в източната периферна зона на западностранджанския (факийския) говор в посока към границата му с източностранджанския (малкотърновския/хасекийския) говор. Те не засягат типопределящи черти на факийския говор, но са интересни примери за предполагаеми междудиалектни контакти на тази изключително консервативна диалектна и етнографска територия. Поради това могат да се интерпретират като проява на междудиалектна интерференция при диглосия в периферията на двете различни говорни общности в крайната югоизточна част на българското езиково землище.

I. Б.:

Студии

Апостолова 2020: Апостолова, Д. Българският език през погледа на немскоговорещи. *Bulgarisch durch die Augen deutschsprachiger Studierenden*. – В: България – Германия: Език, литература, култура. Юбилейно издание 20 години *Bulgaricum*. – In: *Bulgarien – Deutschland: Sprache, Literatur, Lektur* (Jubiläumsausgabe: 20 Jahre *Bulgaricum*. Ред.: А. Бояджиев, Ю. Стоянова, К. Михайлов, Р. Иванова-Кифер, Б. Андреева. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2020, 226-253. ISBN 978-619-7433-42-5.

Работа е част от пилотно изследване на нагласите (атитюдите) при изучаването на български език от немскоговорещи (НГ), което се основава върху анализа на емпирични данни от анонимна анкета, проведена сред изучаващи български език (БЕ) в небългарска езикова среда в Общонемската програма за изучаване на български език *Булгарикум* в Университета на Саарланд, Германия, и/или като свободноизбираем предмет в рамките на следването си. То има за цел измерване и анализ на изследваните явления, което би позволило надеждното проследяване на динамиката им и сравняване на резултатите с тези от сходни емпирични изследвания в целеви групи от изучаващи БЕ като чужд в други университети или с други родни езици (L1). Такива изследвания в областта на изучаването и преподаването на български език в чужбина все още липсват.

Във фокуса на изследването е анализът на нагласи към изучаването на български език (БЕ), които се основават на личния езиков и социален опит на респондентите: използването на кирилицата; степента на трудност на българския език. С оглед на това

се изследват и анализират данни, свързани с чуждоезиковия опит на обучаемите във връзка с нагласата им към изучаването на чужди езици (ЧЕ). Изследва се влиянието на чуждоезиковата им компетентност и на социодемографски фактори върху изучаването на езика цел – БЕ.

Преобладаващо положителна е общата нагласа към *кирилицата* при изучаването на БЕ. Особено важни тук са резултатите от самопреценките въз основа на *конкретния личен опит* на обучаемите при усвояването на различната писменост, които поради това са ключов фактор за стабилността и значението на нагласата. Личният опит е подчертано положителен и, в подкрепа на предварителната хипотеза, показва нерелевантността на трудностите при усвояването и използването на българската кирилица и възприемането ѝ като неизменна част от процеса на изучаването на БЕ и култура от обучаемите в УС.

Картината на преценките относно *степената на трудност на БЕ* не е така едноизмерна, въпреки че биполарните преценки имат маргинално място в нея. Според по-голяма част от обучаемите БЕ език се преценява (не като много труден, а) като *по-скоро труден* за изучаване L2. Обяснението надхвърля рамките на едно пилотно изследване и се нуждае от самостоятелни проучвания, които, ако е налице необходимият масив от изходни данни, биха позволили по-голяма яснота върху характера на преценките на а.л. за степента на трудност на БЕ. Те са многоаспектно свързани с влиянието на различни фактори и подчертано индивидуални характеристики на учещите. Измерените на този етап корелации показват ролята на факторите: специалност/сфера на професионална реализация; възраст; начини на изучаване; етап на обучението и достигнато приблизително ниво на владене на БЕ; сравнявани езици, спрямо които е направена преценката. Показателен е фактът, че почти всички обучаеми, според които БЕ по-скоро не е труден език, са хуманитаристи, предимно студенти с преводачески специалности, на възраст между 21 и 23 години; не са начинаещи и имат по-високи нива на владене на БЕ; изучавали са езика целенасочено и системно в регулярните семестриални курсове и/или в интензивните компактни курсове; така в обозримо време са достигнали нива А1-А2 и обучението им веднага е продължило към по-високо ниво. Сравнението във връзка със степента на трудност на БЕ е правено най-често с английски език, който е изучаван продължително от почти всички анкетирани. Ролята на комуникативната им компетентност по сравняваните от тях езици (сред които са не само чужди, но и L1) също е показателна за характера на преценките им относно степента на трудност на БЕ като пореден чужд език. Така българският език се преценява от изучаващите го немскоговорещи като: а) по-труден преди всичко от английския, след това от немския (и въобще от германските езици), от френския и въобще от романските езици, по-сравнявани сред които са испанският и италианският; б) по-лесен от други два славянски езика – руски и полски, според преценките на респонденти, които са ги изучавали.

Апостолова 2018: Апостолова, Д. Контактният език и контрастивният подход при изучаването и преподаването на чужди езици от перспективата на учещите. Изследване на нагласи към тях. *Годишник на Софийския университет "Св. Климент Охридски", ДЕО. Том 21*. София, 2018, 60-80. ISSN. 1312-2223 (print)

В студията се анализират данни от емпирично пилотно изследване на нагласите (атитюдите) на изучаващи български език (БЕ) като чужд в небългарска академична среда (в един немски университет) към използването на *контактен език* (КЕ – L1 на обучаемите (или на по-голямата част от тях) в конкретна целева група (ЦГ); респ. друг L2-Ln, който те знаят) като *език посредник* и на *контрастивен подход* при преподаването и изучаването на чужди езици. Данните са получени чрез отговорите на респодентите на два въпроса. Единият от тях е насочен към техните самооценки относно личните им *възможности* да изучават чужд език (ЧЕ) *без* използване на КЕ – директно на чуждия език цел, а другият – към техните лични *предпочитания* към някой от двата подхода при преподаването и изучаването на ЧЕ: *едноезично обучение*, директно на чуждия език цел; *контрастивен подход* с използване на КЕ. Резултатите показват *превес* на обучаемите в ЦГ, които преценяват, че *по-скоро не могат* или *категорично не могат* да изучават ЧЕ *без* използване на КЕ. Личните *предпочитания* на учещите са *категорично в полза на използването на език посредник (КЕ, L1) и на контрастивен подход* в процеса изучаването на ЧЕ (83% от изразените предпочитания в изследваната ЦГ).

Тези резултати красноречиво доказват неизменната нужда от прилагането на предпочитания от учещите *билингвален контрастивен подход* за целите на ефективното изучаване и преподаване на ЧЕ, включително и на БЕ в небългарска академична среда, особено в началните етапи на процеса чуждоезиковото обучение и при изучаването на чужди езици, които не са близкородствени с L1 на учещите или с други L2-Ln, които те владеят.

Статии

Апостолова 2017: Апостолова, Д. Ориентационни фактори при изучаването на български език в академична небългарска езикова среда. – В: Чуждият език и съвременното висше образование. Част 1 от 2. Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов” – Варна. 2017, 82-92. ISBN: 978-619-221-070-0 (Ч. 1).

В статията се анализират резултатите от анкетно проучване на ориентацията при изучаване на български език от немскоговорещи в академична небългарска езикова среда с цел да се очертае профилът на времевата ориентация на целевата група от гледна точка на обучаемите. Анализът на резултатите показва нейния преливен интегративно-инструментален характер. Съпътстващ някоя/някои от интегративно-инструментално ориентираните причини е количествено доминантният интегративно ориентиран мотив, свързан с интереса на учещите към страната и културата на изучавания език – България. Предполагаемо произтичащата от него положителна нагласа е важна атитюдна конституента в процеса на изучаването и овладяването на българския език.

Получените резултати почиват върху емпирични данни, позволяват съпоставимост и могат да се използват по-нататък за изследване на динамиката на явлениято, неговите корелации с мотивационни и атитюдни променливи, както и за сравнителен анализ на резултатите от емпирични изследвания в целеви групи с изучаващи български или друг чужд език в подобна или различна среда.

Апостолова 2016: Апостолова, Д.. Нагласи (атитюди) към кирилицата при овладяването на български език като чужд. – In: *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě III*. Eds. Elena Krejčová, Pavel Krejčí. Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2016, 161-172. ISBN 978-80-906183-7-4.

Обект на разглеждане в статията са нагласите (атитюдите) към българската кирилица в процеса на овладяването на българския език (БЕ) като чужд. Изследването почива не върху общи наблюдения, а върху количествения анализ на емпирични данни, извлечени чрез анкета, проведена с обучаеми в един немски университет. Резултатите показват преобладаващо положителна нагласа към различната графична система и нерелевантността на трудностите при усвояването и използването на българската кирилица, която се възприема като неизменна част от процеса на изучаването на БЕ и култура в целевата група. Използваният количествен метод позволява получените резултати, въпреки пилотния характер на изследването, да послужат като надеждна основа за сравнителен анализ спрямо резултатите от други изследвания на явлениято, осъществени чрез него, при обучаеми и с други родни езици и/или от университети в други страни.

Апостолова 2013: Апостолова, Данка. Изследване на атитюди (нагласи) към изучаването на български език от немскоговорещи. – В: *50 години – врата към образованието и прозорец към света*. Юбилейна международна научна конференция. СУ, ДЕО. 14-16 юни 2013. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. С., 2013, 110-125. ISBN 978-954-07-3610-5.

Въпреки силния интерес към изследването на атитюдите (нагласите) и мотивацията при изучаването и овладяването на чужди езици (ЧЕ), чийто резултат са многобройни изследвания в чужбина, проучването на тези феномени при изучаването и овладяването на български език (БЕ) като чужд все още предстои. Настоящата работа представлява начален етап от изследване на нагласите и мотивацията при изучаването на БЕ от немскоговорещи в академична, небългарска езикова среда. В нея са представени някои резултати от анализа на емпирични данни от анонимна анкетата, които да послужат като основа на анализа в следващите. Обект на разглеждане тук са: социално-демографският профил на изучаващи БЕ германофони (пол, възраст, народност, L1, образование, сфери на професионална реализация) с цел да бъдат определени независимите променливи, необходими за измерване на корелациите спрямо атитюдните/мотивационните променливи; чуждоезиковият им опит във връзка с нагласата им към изучаването на ЧЕ и като част от комплекса на променливите; ориентационни фактори и тяхната съотносимост към основни ориентационни и мотивационни типове при изучаването на БЕ в изследваната целева група.

Анализът на резултатите от емпиричното изследване показват, че в целевата група български език се изучава от лица с висок образователен ценз (с висше образование и студенти). По-голяма част от тях са с хуманитарни специалности/професии (най-често преводачи, филолози, юристи), които притежават богато чуждоезиково портфолио, обикновено включващо два и повече изучавани ЧЕ (включително „малки“ и редки езици). Някои от респондентите са билингви и/или

владяят определени L2 на високо професионално равнище. Нагласата им към изучаването на ЧЕ е подчертано положителна.

II. Диалектната ситуация в крайния югоизточен ареал (Странджа). С оглед на изследване на субстратите в бургаския език

Студии

Апостолова 2006: Апостолова, Д. Исторически развой на звуковите системи на крайните югоизточни говори в Република България. Вокализъм. I. Малкотърновският (хасекйският) говор в Източна Странджа. – В: Годишник на Софийския университет “Св. Кл. Охридски”, Департамент за езиково обучение. Том 14. Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski” – Department of Language Learning. Vol. 14. София, 2006, 5-42. ISSN 1312-2223.

В студията се разглежда вокалната система на източностранджанския (малкотърновския /хасекйския) говор в диахронен план. Досега тя не е била обект на цялостно детайлно изследване. За по-голяма прецизност съпоставката със старобългарското състояние се прави предимно на основата на старобългарските форми, регистрирани в класическите старобългарски паметници според „Handwörterbuch zu den Altkirchenslavischen Texten von L. Sadnik und R. Aitzetmüller” (Sadnik, Aitzetmüller 1955). Открояват се основните типологичните особености на системата и сходствата ѝ със системите на други български говори. В хода на изследването се прави сравнение със състоянието в съседния западностранджански (факийски) говор. Така се закръгля представата за развоя на вокалните системи на днешните крайни югоизточни говори в съпоставка със старобългарското състояние, което позволява да бъде точно очертано мястото на ареала в значимия за българистиката и за славистиката южнобългарски езиков континуум.

Апостолова 2004: Апостолова, Данка. Към характеристиката на югоизточнобългарския вокализъм. Вокалната система на факйския говор в Западна Странджа. Годишник на Софийския университет “Св. Кл. Охридски”, ДЕО. Том 12. Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski” – Department of Language Learning – IFS. Vol. 12. София, 2004, с. 46-69. ISSN 1312-2223.

Изследването представя пълно фонологично описание на съвременната вокална система на факйския говор в Западна Странджа – един от българските диалекти, който бе изследван цялостно едва наскоро. Системата буди научен интерес като една рядкостните, съхранени до днес съвременни седемчленни вокални системи, отличаващи се с наличието на фонемата *ê* със стабилно място в тях. Методологично изследването почива върху основните теоретични постановки на класическия труд на Н. С. Трубецкой “Grundzüge der Phonologie” (1939).

Статии

Апостолова 2016 а: Апостолова, Д. За някои характерологични особености на крайните югоизточни говори в Република България. – В: Лингвистиката: история, предизвикателства, перспективи. Сборник в чест на 80-годишнината на

проф. д-р Иван Кочев. Благоевград: Унив. издателство „Неофит Рилски“. 2016, 86-94. ISBN: 978-954-00-0044-2.

и

Апостолова 2005 б: Апостолова, Д. Консонантните системи на двата старинни говора в Странджа. – В: Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Михаил Виденов. Велико Търново: Университетско издателство “Св. Св. Кирил и Методий”. 2005, с. 105-118. ISBN 954-524-452-6.

и

Апостолова 2005 г: Апостолова, Д. Характерологични особености на консонантизма на крайните югоизточни говори в Република България. – В: Проблеми на социолингвистиката. Т. VIII. *Съвременни форми на съществуване на българския език*. Материали от конференцията, посветена на 90-годишнината от рождението на проф. д-р Стойко Стойков. 25-27 октомври 2002 г. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София: Издателство „Делфи“, 2005, 27-35. ISBN 954-8818-15-9.

В статиите за първи път се разглеждат консонантните системи на *двата* старинни говора в крайната югоизточна част на българското езиково землище, Странджа планина – малкотърновския/хасекійския в Източна Странджа, и факійския диалект – в Западна Странджа. Подробно са анализирани техните важни фонологични особености. Те са резултат от автономното развитие на двете фонологични системи въпреки вековното съществуване на двата говора в областта и очертават уникалия им статус сред останалите диалекти в старинния южнобългарски езиков континуум, както и генеалогичните им връзки с тях.

В статията „Консонантните системи на двата старинни говора в Странджа“ (Апостолова 2005б) подробно се анализират и важните не само на ареално равнище резултати от проявлението на вокално-консонантното взаимодействие в системата на източностранджанския (малкотърновския/хасекійския) говор. Тези особености също имат определено значение за социолингвистичните изследвания на езика на *преселници от областта в Бургас* или в други части на България.

Апостолова 2005 а: Апостолова, Д. Общите черти на странджанските говори. – В: Езиковедски проучвания в памет на проф. д.ф.н. Йордан Заимов. София: Академично издателство “Марин Дринов”, 2005, с. 119-128. ISBN 954-322-074-3.

Двата основни говора в крайната югоизточна част на българското езиково землище (в днешните държавни граници), които се свързват със старо население в Странджа - източностранджанският (*малкотърновският/ хасекійският*) говор и западостранджанският (*факійският*) говор, пазят своя автономен облик до днес, независимо от многовековното си съжителство в непосредствена близост. Между двете диалектни системи обаче са налице общи особености (а не само различия), които при това са достигнали до нас в условията на изключителната културна и езикова *консервативност* на носителите им, спадащи към две различни старинни етнографски общности (*рупците* - в Източна Странджа и *трѝнките* - в Западна Странджа). Поради това те едва ли би могло да се интерпретират като проявление на междудиалектна интерференция. Изследването им е важно при очертаването на мястото на днешния краен югоизточен ареал в българския езиков континуум. В статията тези общи черти на

двата основни говора се разглеждат в по-общ, типологизиращ план, като се отчита специфичното им проявление във всяка от двете диалектни системи. Анализът показва, че: 1. Те се откриват на всички езикови равнища (в диахронен и в синхронен аспект); 2. Имат южнобългарски (рупски) характер и подчертават *единната* принадлежност на днешния краен югоизточен ареал към старинния южнобългарски (рупски) езиков пояс. 3. Специфичните черти на западностранджанския (факийския) говор изглеждат само привидно странни на фона на крайния югоизточен ареал в *днешните* държавни граници, тъй като най-често са били разглеждани изолирано и предимно по лингвогеографски данни, а не върху цялостно изследване на този диалект. Разгледаните общи особености за двата крайни югоизточни говора също имат типологизиращо значение при определянето на неговото място сред останалите български диалекти; 4. Чрез някои от общите си черти *двата* основни странджански говора, свързани със старо население в ареала, ясно се открояват от смесените загорски говори на сравнително по-късно установеното население (т. нар. загорци) в северните склонове на Странджа и на запад от нея.

Апостолова 2011 б: Апостолова, Д. Фонемата *ê* в един югоизточнобългарски говор. – В: Българският език и литература в славянски и неславянски контекст. JATEPress, Szeged, 2011, 132-139. ISBN 978-963-306-100-8.

В статията се анализира статусът на фонемата *ê* в съвременната вокална система на западностранджанския (факийския) говор, на която се дължи нейният рядкостен характер в българския език. Функционалната натовареност на фонемата *ê* и опозициите в рамките на минимални двойки, в които тя участва, определят стабилното ѝ място в системата на ударения вокализъм на диалекта. В подсистемата на неударения вокализъм се откриват нейни позиционни варианти, които се реализират чрез звукове, които се учленяват с по-тесен челюстен ъгъл – *e, ê, ė, u*.

III. Български език като чужд. Изследвания на междинния език на германофони, изучаващи български език в чужбина

Статии

Апостолова 2014 а: Апостолова, Д. Родноезикова интерференция при употребата на български именни категории от немски говорещи. – В: Преподаването на южнославянските езици и литератури в днешна Европа. *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě*. Eds. Elena Krejčová, Pavel Krejčí. 1. vyd. Brno: Občanské sdružení Porta Balkanica, 2014, S. 323-333. ISBN 978-80-904846-7-2.

Причинността на грешките при овладяването на чужди езици (L2) трудно може да бъде установена без анализ на тези от тях, които се дължат на родноезиковото влияние (L1). Като част от изследване на етиологията на грешките при употребата на български именни категории в междинния български език на немскоговорещи, които изучават езика в небългарска академична среда, в тази работа в контрастивен план се анализират грешки в писмената им речева продукция, които се дължат на

междуезикова интерференция – на влиянието на родния, изходния немски език (L1) върху езика цел – българския език (L2). Този тип грешки изискват профилактика още в ранния етап на усвояването на български език, която само би спечелила при контрастивен подход на обучение, затвърждаване и прилагане на правилните структури в езика цел в реална писмена и устна реч на обучаемите. Резултатите от анализа, основаващи се върху корпусни данни от писмена речева продукция, въпреки пилотния характер на изследването, потвърждават това наблюдение. Ако структурите са анализирани в контрастивен план, обучаемите по-успешно преодоляват интерференцията; в речевата им продукция на ниво В1-В2 възможностите за отрицателен трансфер от този тип са маргинализирани и ако такива грешки се срещнат, обяснението за тях може да се свърже и с други причини.

Апостолова 2015: Апостолова, Д. Вътрешноезикова интерференция при употребата на категориите род и число на имената в българския междинен език на немски говорещи. – In: *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě. Kolektivní monografie*. Pavel Krejčí, Elena Krejčová a kolektiv. Česká asociace slavistů ve spolupráci s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Bulharským kulturním institutem v Praze. Brno: an Sojnek – Galium, 2015, S. 157-165. ISBN 978-80-905336-6-0.

Обект на изследване в статията са грешките при употребата на категориите *род и число* на имената в междинния език на изучаващи български език германофони, които са породени от влиянието на езика цел – българския език (вътрешноезикова интерференция), и се проявяват в свръхгенерализации, регуларизации, симплификации. Техният анализ се осъществява в рамките на концепта *междинен език* и е предшестван от анализа на грешките, които се дължат на родноезикова интерференция (L1). Изяснени са благоприятстващите вътрешносистемни причини за рядко допусканите грешки при категорията *род*. До появата на идиосинкратични форми в междинния език, отразяващи вътрешноезиково влияние, водят свръхгенерализациите с резултат изравнявания и опростявания при формообразуването в мн. ч. на съществителните и на формата за бройно мн. ч. на съществителни от м. р. за нелица. Те се дължат на по-голямото разнообразие на формалните показатели за мн. ч. – от една страна, но – от друга, на високата честотност най-вече на *-и* в съвременния БЕ, който лесно се възприема като немаркиран спрямо другите, свързани с отделни класове флексии; на наличието на форми за обикновено и за бройно мн.ч. при същ. от м. р. за нелица. Източник на изравнявания са и типичните в български език звукови промени при формообразуването. В хода на анализа е изяснен комплексният характер на причините за отрицателния вътрешноезиков трансфер, който е свързан и с други фактори: комуникативна стратегия, стратегия на ученето, дефицити в обучението, влияние на входните данни. Въпреки че на сегашния етап на изследването установеният брой от анализирания тип грешки не е голям и те не представляват груби нарушения на системата на езика цел, наличието им разкрива спецификата на изграждащата се система на МЕ и не бива да се пренебрегва поради евентуалния риск от фосолизации.

Апостолова 2011 а: Апостолова, Данка. Междинен език и овладяване на българската именна система от немски говорещи. Пилотно корпусно изследване. – В: *Продуктивни езикови умения за академични цели*. VI Международна научна

конференция. МУ Варна, 7-8 октомври 2011. *Productive Skills for Academic Purposes*. VIth International Conference on Language, Linguistics and Literature. Varna Medical University, Bulgaria, 7-8 October 2011, 34-45. ISBN 978-954-9685-64-0.

В това изследване се анализират грешки при употребата на български именни категории от германофони, изучаващи български език в университетска, предимно небългарска езикова среда. То се основава върху корпус от грешки на различните езикови равнища в тяхната собствена писмена речева продукция (съчинения на различни теми), установени на конкретен етап (а не на различни етапи) от процеса на обучението им (ниво B1-B2). Избраният подход не е случаен: корпусът е изграден върху реална реч и това гарантира оптимално преодоляване на възможностите за влияние върху изследваната езикова продукция, свързани с провокиране или избягване на определени типове грешки. Той позволява проследяването на динамиката и изследването на закономерностите при овладяването на структурите и категориите на различни етапи от обучението и в различни целеви групи както с един и същи, така и с различни изходни езици (L1). Анализът на грешките се извършва в рамките на концепта *междинен език* (Селинкър) и други основни хипотези, свързани с изследването на изучаването/овладяването на чужд език.

SUMMARIES

I. Sociolinguistics

I. A.:

Monography

Apostolova 2020: Apostolova, Danka. *The Burgas Language of Immigrants from East Strandzha mountain*. Sofia: EC принт, 2020. ISBN 978-619-7121-37-7.

The monography "The Burgas Language of Immigrants from East Strandzha mountain" consists of five chapters, bibliography and appendices. It contains 62 diagrams with 57 built-in tables.

The **first chapter** presents the object and the subject of the research, the goals and objectives and the methods used.

The object of sociolinguistic research is the Burgas language of the first generation of immigrants who gained their initial linguistic and social experience in their native places in East Strandzha mountain, who have lived permanently for several decades in Burgas - the largest city in the Southeastern economic region of Bulgaria and the fourth largest in the country. The surveyed representatives of the speech community are united by several main socio-demographic characteristics arising from the object and the subject of the study and used as criteria in the selection of informants: place of origin and place of acquisition of the initial linguistic and social experience; first generation of immigrants in Burgas; permanent establishment and long-term residence in the city. The current sociolinguistic study "The Burgas Language of immigrants from East Strandzha mountain " is the first of its kind that sheds light on contemporary speech

processes in the Burgas language situation. It, as well as the language situations in the other largest eastern Bulgarian cities, has not been studied so far.

The subject of the study are the socio-demographic and situational parameters of change in the speech and the speech behavior of the representatives of the migrant community in Burgas, which occurred as a result of long-term accommodation to urban usage and standard norm in the new urban sociocultural and language environment: under conditions of diglossia.

The main goal deriving from the subject of the work is realized through the implementation of several main tasks: 1. Study of the variation of the initial dialectal features with their standard and/or urban correspondences in the speech of the immigrants on the basis of the compiled corpus of transcribed speech and establishment of the relations between the initial dialectal features according to their stability - instability in the new urban language environment in order to select the dependent sociolinguistic variables; 2. Establishing and measuring the parameters of the variation of the selected dependent sociolinguistic variables and studying their correlation with the selected independent variables, which in the present study are of socio-demographic and situative nature (communicative style); 3. Study of the manifestation of the interaction between the two types of independent variables - socio-demographic and situational, in their influence on the sociolinguistic dynamics of the speech variation. Establishing the sociolinguistic status of the studied as dependent variables language features in the Burgas language of the immigrants for the purposes of highlighting its features in the modern Burgas language situation; 4. Taking into account in the course of the research the self-observations of the informants on their own speech behavior, observing their self-assessments and attitudes towards different language norms, formed on the basis of their personal language and social experience in the primary and in the host sociocultural environment, to determine the extent to which they affect their language taste and speech behavior; 5. Comparison of the results of the study of sociolinguistic variables and other substrate linguistic features with those of existing sociolinguistic studies of other language situations - in typologically close East Bulgarian language societies, and in terms of mesolectal (supra) regionally widespread uncodified features - with such concerning the common Bulgarian language territory too.

In the collection and analysis of the empirical material, established methods have been followed, successfully applied in the research of the Bulgarian sociolinguists on the language of communities in different societies. Two types of data obtained through personal field research were used - of discourse and of response. According to the goals of the work, the speech of informants was studied, whose speech behavior has been observed for a long time, and not sporadically in, two different types of communication: unmarked with formality and marked with formality. The processing and analysis of the obtained empirical data were performed by combining synchronous descriptive-linguistic and statistical methods (measuring the mean values of the variants of sociolinguistic variables, one-factor variance analysis and two-factor analysis), applied sequentially in several procedures and described in particular.

The **second chapter** consists of two parts. The analyzes in it are based on empirical data obtained through a survey and an interview. The first part outlines the demographic and social profile of the migrant language community in Burgas, which serves for the relevant selection of independent variables (social factors) in the work. The second part analyzes the results of the survey of respondents' self-observations and self-assessments on factors influencing the change

of their speech behavior in the process of accommodation to the Burgas speech and the standard norm, as well as their linguistic attitudes related to their attitude to the native dialect, the urban language in Burgas and the standard language. They shed light on the mechanisms and dynamics of language change at a community level in the new socio-cultural and linguistic environment and are observed in the sociolinguistic analysis of speech phenomena in labor.

The survey and the variants of the linguistic phenomena in the test for establishing and measuring the dialect competence are developed so that they can be applied in sociolinguistic researches of other migrant micro-societies in Burgas, as well as of persons with different place of origin if studying the Burgas urban language situation. In the test this was done by providing a choice of non-standard variants from different main substrates in the Burgas area.

Based on a personal study of the source substrate – the East Strandzha (Malko Tarnovo / Hasekiya) dialect, important typological features of the dialect according to which the related urban language of East Strandzha immigrants in Burgas is distinct or not from the urban language of Burgas and from the speech of citizens with a different place of origin in the highly mixed urban linguistic macro society in the **third chapter** are highlighted and analyzed. Insofar as in the present study the dialectal interference in the urban speech of the informants is most pronounced by the phonetic and phono-morphological features, for the needs of the comparative linguistic analysis of the idiolects and the sociolinguistic analysis of the phenomena in the work the emphasis is placed on the characteristic features in the phonetic system of the dialect: the historical development of its vocal system by using a diachronic approach is presented, and important, highly specific consonant features are outlined which are pushed into the urban language of the informants. This chapter can also be used not only for the purposes of the present work, but in comparison when distinguishing the phenomena in the language of the citizens of Burgas with another place of origin.

In **chapter four** the independent and the dependent (sociolinguistic) variables are defined and the results of the frequency variation of the mean values of the selected sociolinguistic variables are analyzed. According to the object and the subject of the research the influence on the dependent variables of two types of independent factors is taken into account: 1. Socio-demographic: gender; age (with two levels according to the relevant age ratios of the first generation of East Strandzha mountain immigrants, who settled in Burgas during the period of mass migration in Bulgaria in the 50s and 60s of the last century); degree of education (with two levels – secondary and higher education); the manifestation of the relationship of the factor with the social factor type of profession - sphere of professional realization in terms of the presence or absence of the requirement for mandatory compliance with the literary norm in the professional sphere of realization is observed without to be measured; 2. Situational factor (with two levels: communication not marked with formality (NFC) and communication marked with formality (FC), which differ in the degree of attention and speech self-control by the speakers.

Detailed studies of the initial dialect substrate serve as a starting point for the identification of the variables in the corpus. By the selection of the dependent (sociolinguistic) variables for the purposes of studying their correlations with socio-demographic and situational factors, several criteria were observed: to represent non-literary features, mainly related to the initial dialect state; the frequency of manifestation of their variants; the systematicity of variation; the relatively even distribution in the idiolects etc. The selection of twelve dependent sociolinguistic variables (SLP)

is argued in detail in this part. 11 of them are dialectal, predominantly phonetic and phonomorphological features, and one is newly adopted in the Burgas environment - the ending for the present tense, 1st person, sg. of verbs from I and II conjugation -à, ' - à, -ÿà instead of standard [-v̂], ['-v̂], [-ÿv̂]. The variables are predominantly locally isolated and 4 of them have (supra) regional areal distribution. In the course of the analysis of the frequency variation comparisons were made with the situation in other Bulgarian language situations.

The **fifth chapter** is devoted to the sociolinguistic analysis of the Burgas language of the immigrants from East Strandzha mountain. It examines the influence of the independent variables (factors) on the variants of the dependent (sociolinguistic) variables.

In the **first part** the results of the one-factor analysis of variance of the sociolinguistic variables are considered. The validity of the raised zero hypothesis was verified by the statistical F criterion (test) of Student-Fisher included as an automatic function ANOVA Single Factor of the Excel product in the package Microsoft Office 2016. The results showed that the *situational* factor exerts statistically significant influence on the variants of the following SLVs: epenthesis of *x* instead of stand. $\emptyset$ in characterological source-dialect pronoun forms; absence of the affricate $\partial\partial\mathcal{K}$ ($\mathcal{K}'$ instead of the stand. $\partial\mathcal{K}$); *e* instead of the standard *u* in a not stressed position in lexicalized phonetic forms; present tense verb endings for the 1st. person, singular and 3rd. person, plural of verbs of I and II conjugation in a not stressed position, after (historically) soft consonant - '-e // ' - ė ≠ '-v̂, -ÿe// - ÿė ≠ -ÿv̂, respectively' -em // ' - ėm ≠ '-m, -ÿem // - ÿėm ≠ -ÿm. By these dependent SLVs, the zero hypothesis (H₀) is rejected and the alternative hypothesis (H₁) is confirmed, according to which the differences between the average values of their variants are a result of the systemic influence of the situational factor. The dependence on the *gender* factor was statistically confirmed again when replacing *u* with *e* in a not stressed position in lexicalized phonetic forms: the deviation is almost petrified in the idiolects of men.

The *age* factor has a statistically significant influence on the variants of the new ending in the Burgas language environment for 1st., singular, present tense in the position under stress of verbs of I and II conjugation -à ≠ [-v̂], '-à ≠ ['-v̂], -ÿà ≠ [-ÿv̂], which already has a stable place in the idiolects of the younger representatives in the community, as it is the situation in the Burgas language situation. The factor of *level of education* has statistically significant influence on two features with regional manifestation: the absence of affricate $\partial\partial\mathcal{K}$ ($\mathcal{K}'$ instead of $\partial\mathcal{K}$), which as a characterological East-Strandzha phenomenon is retained in the Burgas speech of representatives with secondary education, and again – the ending for 1st. person, singular, present tense in position under stress of verbs of I and II conjugation: -à ≠ [-v̂], '-à ≠ ['-v̂], -ÿà ≠ [-ÿv̂] - with a distinct presence in the speech of respondents with higher educational qualifications. Obviously, age and level of education are the demographic and social factors that have an one-way influence on the use of non-standard variants of the newly adopted Sub-Balkan inflection in the speech of the studied Burgas language microcommunity.

The **second part** examines the joint influence of socio-demographic factors and the situational factor on the language features selected as dependent variables. It is established to what extent the studied dependent sociolinguistic variables are saturated with sociolinguistic information - both demographic-social and communicative-situational (stylistic). The results of the two-factor analysis allow to check whether or not there are differences and what they are, if any, between female and male speech and in the speech behavior of age and educational groups

in the studied language microcommunity under the influence of different types of communication. The established intergroup differences or similarities manifested depending on the unmarked / marked with formality type of communication also serve as a more accurate indicator for the manifestation of the degree of awareness of the studied linguistic features as deviations from the above standard and / or urban norm. The analysis takes into account the extent to which this awareness (or the lack of it) affects the dynamics of sociolinguistic variability.

The difference between female and male speech behavior under the influence of the situational factor stands out in the use of variants of several initial dialectal features. The replacement of the literary *u* with *e* in a position outside the stress in lexicalized phonetic forms and non-standard variants of the thematic vowel for 1st. person, singular and 1st., 2nd. and 3rd. person, plural, past perfect tense (aorist), of verbs of I conjugation -*ь*- instead of stand. -*о*- are controlled in formal communication (FC) by women - their standard variants can be interpreted as markers (according to Labov) of women's speech. Better controlled than them are the highly avoided pronoun forms with epenthesis of *x* instead of $\emptyset$ *xu*/^ʰ*u*, *zu*/^ʰ*u*/*yu*/^ʰ*u*; *xmu*/^ʰ*mi*; *něxin*, -*ь*, -*y*, -*u*). As a marker of male's speech, the higher-frequency standard variants of the definite article of masculine, singular nouns can be interpreted after (historically) soft consonants and *й*: '-*ь*, -*йь* instead dial. pronounced '-*e*/*m*/' -*e*/*m*; -*йe*/*m*/' -*йe*/*m*.

The difference in the speech behavior of the informants from the different age groups under the influence of the situational factor is distinguished by the use of the variants of characterological features localized in the East Strandzha dialect area. The type of communication influences the speech behavior of the elder respondents in the community on the variation of the affricate *дж* with *ж*', on the pronouns with epenthesis of *x* вместо $\emptyset$ (*xu*/^ʰ*u*, *zu*/^ʰ*u*/*yu*/^ʰ*u*; *xmu*/^ʰ*mi*; *něxin*, -*ь*, -*y*, -*u*), on the appearance of the definite article in singular masculine nouns '-*e*/*m*/' -*e*/*m*; -*йe*/*m*/' -*йe*/*m*. Elder people have a more systematic attitude to pay more attention to the interlocutor's speech, which provokes a stronger speech self-control in order to avoid precisely non-standard deviations that stand out in their minds, but are more difficult to overcome. Among the younger ones in the community, the values of the non-literary variants in these traits are initially lower and do not change significantly under the influence of situational factors. However, their speech behavior is influenced by the situational factor in the use of variants of other locally isolated linguistic features isolated in the East Strandzha dialect area, which speaks of a better awareness of their non-standard character: the short forms of the personal accusative pronouns in 1st. and 2nd. person, plural *не* instead of *ни*, *ве* instead of *ни*, *ви*, the replacement of *u* with *e* in source-dialect lexicalized phonetic forms of words and the strongly stigmatized at the community level so-called *ѣкане* in the ending of feminine nouns, in the position under the accent -*ь* instead of -*а*.

The difference in the speech behavior of the respondents with different levels of education under the influence of the situational factor is best distinguished by the use of the variants *ж*' instead of *дж* - characterological initial dialectal feature with not narrow localization at areal level. The stronger awareness of the non-standard phenomenon by those with higher education leads to the expulsion of the non-standard variant from their speech in FC. Situational variation complements the sociolinguistic content of the trait, which acquires the status of a marker (according to Labov) in the speech of the better educated in the community. Factor interaction between the level of education, the gender of the informants and the type of communication

influences the variants of the aorist thematic vowel *-a-*, out of stress [-ʌ-] // -ò- out of stress [-y-] for 1st. p., sg. and 1st., 2nd. and 3rd. p., pl. of verbs of I conjugation. There is a trend related to its acquisition of the status of a marker in the Burgas language of the studied community: it distinguishes mainly the speech of women with higher education.

In the factor interaction analysis in each of the socio-demographic groups the sociolinguistic variables are presented, on which the factor interaction has a similar degree of influence, as well as those of them on which the influence is weak. The sociolinguistic status of such speech features is close to that of the indicators (according to Labov) and especially to that of the constant markers for place of origin (according to Videnov). The dynamics of their variation has different manifestations depending on the degree of their stability in the urban environment and the reasons for it are analyzed in the course of the work.

Studies

Apostolova 2018 a: Apostolova, D. Some notions about salience of language features in German linguistics. – In: Sociolinguistic issues. XIII. Editors: Кр. Алексова, А. Г. Ангелов, К. Исса, Цв. Венкова, Д. Апостолова, П. Сотиров, П. Кънчева, К. Цанков. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO, София. ИК „Знак ’94”, Велико Търново. 2018, 404-419. ISSN 1314-5401, ISBN 978-954-8305-52-5.

In this study some notions about ‘salience’ (German ‘Salienz’, English) of language features in relation to the nature, the conceptualization and the role of the phenomenon in the processes of linguistic change and long-term language accommodation in German linguistics are reviewed. Particular aspects of the phenomenon are illustrated with the Bulgarian language material in view of the concept's potential to be applied to it.

Initially, V. Shirmunski's conception of the “primary” and “secondary” dialectal features and the degree of their "Auffälligkeit" ‘salience; obviousness’, which to one degree or another marks their different behavior in the processes of linguistic change in convergence (and divergence) and of language accommodation is reviewed (Shirmunski 1928/29; 1930). The author's division is not dichotomous or evaluative. Shirmunsky's notion for decades provides a fertile ground for the study of the phenomenon "Auffälligkeit" and its relationship to these processes in the German linguistics. In this work its reception in some contemporary studies on the language of migrant and substandard communities, in which it is applied, is traced. The implicitly noted additional, concretizing criteria, which shed light on the nature of the "Auffälligkeit" of the "primary" and "secondary" dialectal features, are traced, systematized and analyzed by Al. Lenz in her monographic work on the structure and dynamics of a midwestern German substandard in a small town (Lenz 2003). The author applies the concept to empirical data, whose comparative frequency analysis depending on the stability/instability of the substrate features shows the hierarchical distribution of their variants in five classes - from "primary" to "fifth". She traces and explains the processes of their removal/retention in the substandard in the processes of language change.

In his study from 2014 “Anmerkungen zum Salienzbegriff in der Soziolinguistik” P. Auer (Auer 2014: 7-20) deals with the detailed analysis of the concept *salience*, using the term

‘Salienz’, because of the increased interest in the phenomenon witnessed and in recent years in empirical research especially in the field of perceptual dialectology and sociolinguistics. A key role in clarifying the nature of the phenomenon in the author’s notion is the perception of the ‘Salienz’ of language features as a complex three-dimensional phenomenon, manifested on a specific different background, against which they differ (or not) to some extent and in this way they become recognizable or not, only in relation to it - salience is a matter of perception (‘Wahrnehmung’). Depending on the three determining complexes, through which a feature stands out as a figure on the specific background, the author speaks of three types of salience: physiologically conditioned (depending on the physiology of perception and the way the sensory accessibility of the line is realized); cognitively conditioned (against the background of all the linguistic knowledge of the perceiver); sociolinguistically conditioned (against the background of the social and affective evaluation of the trait, which is a result of the fact that it serves as an index for a certain social type of speaker) (Auer 2014: 9-12). A certain limitation to social evaluation, according to Auer, comes from the fact that separate linguistic features are difficult to obtain social interpretation - it is much more relevant to recognize and evaluate holistically the overall style.

A more precise distinction between types of salience is also related to the reasons that give rise to them. According to their nature, they are also divided into three groups "physiological", "cognitive" and "social" causes of salience (Auer 2014: 13-17). Physiological reasons are related to purely linguistic features that provide or do not provide good perceptual accessibility of a trait (prosodic parameters, position in relation to stress, position in the word or phrase, repetition, gradual and variable manifestation or vice versa - "dichotomous and definite" etc.). In connection with the cognitive reasons, the so-called “predictors of salience” have been singled out, which are based on the oppositions familiarity/expectation - unknownness/unexpectedness of the perceived language features for the perceiver and which are graded by force. There are other factors that affect the degree of brightness of features in one language formation and in its contacts with another: their place in the language system, the language levels at which they are found, the degree of their functional loading (Auer 2014: 13). In Auer's view, cognitive linguistic features are more suitable for social evaluation, but the "sociolinguistic filter" plays a decisive role in elucidating the social causes of salience. Its presence or absence in a specific language situation greatly affects the salience not only of the cognitively bright features. With regard to the social evaluation of language features, the role of stereotyping, which in the author's view is the cause of salience, not its consequence, of external corrections and all kinds of "sanctions" and "norms", including institutional ones, related to the language.

In view of the fact that the notion of “Auffälligkeit” of language features introduced by Shirmunski has long been associated with the study of the processes of linguistic change in convergence (and divergence), and subsequently long-term accommodation in a new language environment (of different types), Auer proposes a *hierarchically organized model* on the influence of the salience of the language features in these processes (Auer 2014: 17-18). Physiological causes are subordinate to the cognitive ones, and the cognitive ones - to the social ones. However, these relationships are not considered absolute, as they are determined by the specific conditions in the specific environment. Within the proposed "hierarchical model" it is predicted that physiological factors alone have a small contribution to the salience of traits, which increases by the cognitive or both if they interact, while the contribution of the social factors to the salience is the most great. The reason for this is that the lower level factors pass through the "filter" of the higher one, insofar as such higher level factors are relevant in the specific situation.

In Auer's view, salience is seen as one (but not the only one and in itself) of the factors that play a role in linguistic convergence and accommodation. In his model, these processes are most strongly influenced by the social context of salience, and physiological and cognitive factors play a weaker role in them. However, their role can hardly be neglected, as “language change often begins in the most physiologically vivid environments. Without other factors, however, the model cannot explain language change and accommodation.” (Auer 2014: 18). Among the factors with explanatory potential, the author highlights: the role of polar socio-affective assessment, which - positiv or negativ, correlates with the retention or loss of the primary features and with the perception or non-perception of features of the new language society; the ease, resp. the difficulty in assimilating certain traits by the speakers, regardless of their high salience and their positive social evaluation.

The concepts in German linguistics about the nature, conceptualization and analysis of the role of salience 'Salienz' of language features in the processes of language change and long-term accommodation by language contacts of different types, presented in this study, outline the importance of the phenomenon as one of factors with explanatory potential when studying these processes, which are complex also due to the specificity of the different background on which the salience of a specific language feature arises and manifests itself, in different, incompatible language situations. The attempt to illustrate aspects of the phenomenon with Bulgarian language material also shows that if the phenomenon is considered in its complex nature and if applied in accordance with the analyzed peculiarities of its manifestation, its use would contribute to the completeness of the explanation (and not only for prognostic purposes) of the different behavior of the linguistic features in the study of the linguistic processes of interest in different language situations.

Articles

Apostolova 2016 б: Apostolova, D. Salience of the dialect features in a new linguistic environment. – В: Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. Юбилеен сборник. София: Академично издателство „Марин Дринов”, 2016, 206-215. ISBN 978-954-322-852-2

The paper examines the influence of the salience of the basic dialect features in the process of long-term accommodation in a new sociocultural and linguistic environment (urban and standard). The notion of salience ('Salienz') as a phenomenon caused by a complex of reasons (physiological, cognitive, social) of the German linguist P. Auer, reflected in his study "Anmerkungen zum Salienzbegriff in der Soziolinguistik" (Auer 2014), is perceived. Within this framework, the relationship between the causes of salience and its results is studied as one of the factors influencing the expulsion of characterological consonant dialectal features in the urban language of first-generation immigrants from the East Strandzha mountain dialect area living for many years in the city of Burgas. The research shows that the results in long-term accommodation are determined by the three complexes of reasons for salience of the analyzed features against the background of the new linguistic environment. At the heart of their decomposition or, in rare cases their retention in it are the objective linguistic reasons for the salience of the phenomena, which correlate with those for their cognitive salience, and hence, with their suitability for social evaluation on the new sociolinguistic background. Linguistically, the change leads to the contraction of the rich basic dialectal consonant system to the standard one by removing and marginalizing its important typological and unique

features. In sociolinguistic terms, due to their salience in the new linguistic macrosociety, (with some exceptions) these peculiarities, subjected to permanent stigmatization cannot assume the function of sociolinguistic markers.

Apostolova 2014: Apostolova, D. A linguistic variable in the urban language situation in Burgas. – In: Sociolinguistic issues. XI. *Language in time and space*. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO, София. ИК „Знак ’94”, Велико Търново. 2014, 391-405. ISSN 1314-5401.

This work analyzes the results of an empirical study of the use of the non-standard Sub-Balkan verb ending [-à] for 1 person, singular, present tense and its variation with the standard ending [-ъ] in the urban language of Burgas. The distribution of the stressed verb ending is studied in 30 basic and prefixed verbs from I and II conjugation according to the type of the preflexive environment: after a nonpalatal consonant (type [c-à] – [c-ъ]: *четà – четъ*; *държà – държъ*; *пресекà – пресекъ*); after a palatal consonant (type [c'-à] – [c'-ъ], [c-à] – [c-ъ]: *сед'à – сед'ъ*; *да подред'à – да подред'ъ* and their depatalized variants *седà – седъ*; *подредà – подредъ*); after *ÿ* (type [ÿ-à] - [ÿ-ъ]) (*стойà – стойъ*, *стройà – стройъ*). The frequency of the variants (-à, -ъ, -à// -ъ) is established through statistical analysis of empirical data obtained through a survey and interviews on the personal self-assessment of fifty citizens of Burgas of different ages, with different levels of education and areas of professional realization for the preferences of their use in their own speech practice.

The results show that the non-standard ending -à significantly prevails over the standard ending -ъ regardless of the pre-inflection environment and retains its place as an *important characteristic feature of the Burgas language*. Unambiguous preferences for the non-standard ending [-à] have the highest average after *ÿ* [ÿ-à] (77%), followed by those after nonpalatal consonant [c-à] (~ 69%) and after palatal consonant [c'-a] [c'-à] (~ 57%). Significantly lower values of unambiguous preferences for the literary ending [-ъ] so far reflect modestly presented processes of leveling. The free variation of the two inflections is also manifested to a low degree, it in turn reflects living substrate phenomena and not only fluctuation in the confrontation of regiolectal with standard variants. The peculiarities of the variation are analyzed in detail within each of the three preflexive types. Free variation is better demonstrated in the position after a palatal consonant, but the average value of the unambiguous preferences for the urban and regional ending [c'-à] is the highest here as well (~ 57%): it exceeds more than three times that of the standard [c'-ъ] (18%) and more than five times that of the main variants [c'-à] // [c'-ъ] (10%). The processes of depalatalization have weak expression. They are more noticeable in the many inflection variants by the verb *сна* 'sleep' ([cna], [cнъ], [cna]//[cнъ]; [cн'a]//[cна], [cн'ъ]//[cнъ], [cн'a]//[cнъ], etc.), where, however, they also reflect old phenomena related to other substrates in the heterogeneous Burgas linguistic macrosociety.

The data analysis of the respondents self-assessments shows that the non-standard variant -à of the variable is distinguished by its relative stability and its even distribution in their speech. It is not perceived as unprestigious and is not subject to pressure and elimination: native speakers are often not aware of the non-standard nature of the phenomenon and this is mainly due to ignorance of the orthoepic rule. On this basis it can be hypothesized that the use of the uncodified variant of the ending [-à] in Burgas (and perhaps

in the Sub-Balkan region in general) may rather be linked mainly to demographic factors (place of residence and its duration, place of acquisition of the initial linguistic and social experience, place of residence of the spouse, relatives and friends). The status of the variable in the language of Burgas is close to that of the indicators (according to Labov) and the constant markers (according to Videnov), non-contrasting against the concrete sociolinguistic background.

Apostolova 2011: Apostolova, D. The correlation *sociolinguistic markers – characteristic dialectal features* and the transfer in diglossia. – In: Sociolinguistic issues. *Language and Social Experience*. Vol. X. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София, 2011, 230-240. ISBN 978-954-8305-12-9.

The paper deals with the relation of *sociolinguistic markers – characteristic dialectal features* within the transfer in diglossia. Here its important role in determining the dependent variables sociolinguistic in the study of the Burgas language of the first generation immigrants from East Strandzha mountain that have lived in Burgas for several decades is considered. The study of these relations was preceded by the establishment of the resistance (stability)/nonresistance (sensibility) of the substrate phonetic and phonomorphological features in the process of long-term accommodation to the new sociocultural and linguistic environment, as they most clearly mark the urban speech of the speakers in diglossia. For this purpose, on the basis of the corpus data and the linguistic analysis of the idiolects of the speakers, a detailed comparison was first made by the features preserved (+) – not preserved (-) in the urban language and their state in the East Strandzha (Malko Tarnovo/Hasekya) dialect.

The results show that there is a hierarchy between the analyzed basic dialect features depending on their *resistance (stability)/nonresistance (sensibility)* in the advanced linguistic and sociocultural environment, which determines their different dynamics in the process of linguistic change. Due to their contrasting nature against its background, characterological typological (and especially diagnostic) basic dialectal features in the field of vocalism, consonantism and accentology are subjected to leveling at the earliest stages of accommodation (Apostolova 2011: 234-238). These unpreserved (or marginalized) characterological features are phonetically (and/or phonologically and accentologically) contrasting, rare, regionally isolated, sometimes not only against the concret areal background. Some of them differ not only from the Burgas urban language environment and at a wider regional level, but are unique for the Bulgarian language in general and have the status of diagnostic features of the East Strandzha dialect (cf. eg long palatal consonants $\bar{k}'$, $\bar{z}'$, $\bar{x}'$, $\bar{h}'$, $\bar{l}'$). Thus, they not only lose their quality of markers, as they were in diachronic terms in the old linguistic reality, but are removed in the urban language of the immigrants. The preserved dialect features analyzed in 4 types: coinciding only with the standard ones; matching only the urban ones; coinciding with both standard and urban; not coinciding with either the standard or the urban. The dialectal peculiarities, which coincide with the city-wide ones, usually have a (supra)regional character and most often mark phenomena in the common Bulgarian oral colloquial speech practice (elisions, assimilative-dissimilative

changes of sounds and groups of sounds). Therefore, they do not distinguish the language of the migrant micro-community and cannot be defined as its markers in the Burgas language situation. Coinciding with both standard and urban features also do not have the status of markers due to their non-contrasting nature to the two norms. A rare case of a preserved characterological dialect feature coinciding only with the standard, and not with the city-wide one, is the well preserved in the Burgas language of the East Strandzha immigrants lack of reduction of *e* to *i* (*i* instead of *e* marks few lexicalized word forms). It distinguishes the Burgas language of the migrants against the background of the urban linguistic macrosociety and would take on the function of a sociolinguistic marker (for the place of origin of the speakers) in a comprehensive study of the Burgas language, but there is no stratifying function of the feature at the micro-community level. The preserved dialect features, which do not coincide with either the standard or the urban ones, distinguish the Burgas language of the East Strandzha immigrants on the new linguistic and socio-cultural background. Due to their stratifying function at micro-community level, they acquire the status of sociolinguistic markers in the urban language of the migrants. There are several factors determining their retention in it, but the main one in the field of vocalism, for example, is related to the realization of the features in (often phonomorphological) not accentuated, often final positions, a gradual realization that determines their variation in the idiolects. This makes them too unnoticeable for the speakers and their communicative partners. Most likely, in the initial stages of accommodation they were not perceived as non-standard deviations and remained "uncorrected": to one degree or another they were petrified in the articulatory base of the former dialect speakers.

Apostolova 2005 в: Apostolova, D. A dialect alternation in the Burgas language. – In: Проблеми на социолингвистиката. Т. VIII. *Съвременни форми на съществуване на българския език*. Материали от конференцията, посветена на 90-годишнината от рождението на проф. д-р Стойко Стойков. 25-27 октомври 2002 г. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София: Издателство „Делфи“, 2005, с. 18-26. ISBN 954-8818-15-9.

and

Apostolova 2005: Apostolova, D. On the limits of the phonetic interference (Based on a survey of the Burgas city language). Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski” – Department of Language Learning – IFS. Vol. 13. Sofia, 2005, 50-61. ISSN 1312-2223.

This researches present a detailed linguistic analysis of one important phonetic and morphological peculiarity featuring a contrastive marker in the Bourgas city language: the systematic appearance of substratous alternations resulting in the sounds e , e//e in the idiolects of the immigrants from East Strandja mountain who have been living long in Bourgas. The parameters and the dynamics of the dialectal phonetic interference in different, mainly morphonological positions of many structures, in which it continues to be realized in the new sociolinguistic environment are thoroughly examined.

An essential point in the publication „On the limits of the phonetic interference” (Apostolova 2005) is the analysis of the restrictions of the dialectal interference by tracing the mechanisms of linguistic change in the unaccented dialect ending for 1st person, singular,

present tense of verbs from I and II conjugation. Here, these mechanisms show not only a change of the contrasting dialectal accent paradigms against the current urban language background. In the long-term accommodation process they are determined by the perception of the non-standard Sub-Balkan accented model of the verb ending established in the Burgas language. Depending on the pre-inflectional environment, its variants are *-à* - after a nonpalatal consonant, *'-à* - after a palatal consonant, - *ùà* after *ù* instead of the corresponding literary [-ъ], [-'ъ], [-йъ]. This is a rare case of a newly adopted non-standard feature in the Burgas language of the East Strandza immigrants. My long-term observations show that in the Burgas language situation there is a generational continuity in the perception of the considered widespread non-standard phenomenon, which accelerates the process of its integration into the language of migrants with different origins in the city. To test the hypothesis, a pilot survey of the self-observations of young, well-educated people from Burgas with other linguistic biographies on the use of verb inflection in their own speech was conducted. The frequency analysis of the empirical data shows that the non-standard verb ending has a stable manifestation in their speech practice as well. The survey is to be conducted among Burgas citizens with a different socio-demographic profile.

In the article one of the *important* peculiarities of the interaction dialect ↔ city usage ↔ standard language in the Bourgas sociolinguistic situation is outlined.

Apostolova 2002: Apostolova, D. An aspect of diglossia in the Burgas urban language situation. – В: Обучение без граници. Език и култура. Международна научна конференция, Софийски университет “Св. Кл. Охридски”, ДЕО, СД. София: Софийски университет “Св. Кл. Охридски”, ДЕО, 2002, 76-86. ISBN 954-91173-1-6.

In this paper, linguistic peculiarities with stable manifestation in the Burgas language of the first generation of immigrants from East Strandzha mountain with different socio-demographic profile are considered. They have mainly phonetic and morphological character and coincide with characterological features of the basic East Strandzha (Malko Tarnovo/Hasekiya) dialect of the speakers, whose initial social and linguistic experience was acquired in their native places in the indicated dialect area. The strong dialectal interference, evidenced by their manifestation on another sociolinguistic background, is a sign of their stability in long-term accommodation in the new urban language environment: they outline an aspect of diglossia in the current Burgas language situation. Therefore, if a sociolinguistic study of the Burgas language of the migrant community is to be undertaken, the analyzed linguistic phenomena can be examined as its markers. Their status would be significant in a future sociolinguistic study of the still unexplored Burgas urban language situation, as they well differentiate the speech of one of the microcommunities in the complex amalgam of linguistic features with different substrate basis in it. The article also shows that the study of compact migrant communities from a certain dialect area in such linguistically inhomogeneous macrosocieties can still give a satisfactory, detailed picture of the processes of linguistic change as a result of long-term accommodation in the hitherto unexplored language situations in the largest Bulgarian cities, with the only exception of the capital.

Апостолова 2002 а: Апостолова, Д. The dialect periphery as an area of diglossia – In: Sociolinguistic issues. Bilingualism and Diglossia: Updated. Vol. X. Editors: М. Виденов, Кр. Алексова, А. Г. Ангелов, Кр. Стоянов, Хр. Ключуков, Ем. Костов.

Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София: Издателство „Делфи“, 2002, 165-169. ISBN 954-8639-40-0.

The article examines weakly manifested intra-dialectal differences in the pronoun and the verbal system of settlements, located in the eastern peripheral zone of the West Stradzha (Fakiya) dialect towards its border with the East Stradzha (Malko Tarnovo/Hasekiya) dialect. They do not concern typological features of the Fakiya dialect, but are interesting examples of hypothetical interdialectal contacts in this extremely conservative dialectal and ethnographic territory. Therefore, they can be interpreted as a manifestation of interdialectal interference in diglossia in the periphery of the two different speech communities in the far southeastern part of the Bulgarian language territory.

I. B.:

Studies

Apostolova 2020: Apostolova, D. Bulgarisch durch die Augen deutschsprachiger Studierenden. Bulgarian through the eyes of German-speaking students. – In: Bulgarien – Deutschland: Sprache, Literatur, Lektur (Jubiläumsausgabe: 20 Jahre Bulgaricum. Eds.: А. Бояджиев, Ю. Стоянова, К. Михайлов, Р. Иванова-Кифер, Б. Андреева. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2020, 226-253. ISBN 978-619-7433-42-5.

The focus of this research is the analysis of some attitudes towards learning Bulgarian language (BL) based on the personal language and social experience of the students at a German university: the use of the Cyrillic alphabet; the degree of difficulty of the Bulgarian language. In view of this, data related to the foreign language experience of the respondents in connection with their attitude to learning foreign languages (FL) are studied and analyzed. The influence of their foreign language competence and of socio-demographic factors on the learning the target language is studied.

The general attitude towards the Cyrillic alphabet when learning BL is predominantly positive. Particularly important here are the results of the self-assessments based on the specific personal experience of the students in learning a different graphic system, which are therefore a key factor for the stability and importance of attitude. The personal experience is emphatically positive and, in support of the preliminary hypothesis, shows the irrelevance of the difficulties in learning and using the Bulgarian Cyrillic alphabet and its perception as an integral part of the process of learning BL and culture by the students.

The picture of judgments about the degree of difficulty of BL is not so one-dimensional, although bipolar judgments have a marginal place in it. According to the majority of learners, Bulgarian language is considered (not as very difficult, but) as rather difficult to learn foreign language. The explanation goes beyond a pilot study and requires additional detailed research, which, if the necessary array of inputs is available, would allow greater clarity on the nature of respondent's assessments concerning the degree of difficulty of BE. They are multifaceted in relation to the influence of various factors and strongly individual characteristics of learners. The correlations measured at this stage show the role of the factors: specialty/field of professional realization; age; ways of studying; stage of training and reached approximate level of mastery of BL; compared languages to which the

assessment was made. Indicative is the fact that almost all students, according to whom Bulgarian is not a difficult language, are humanities students, aged between 21 and 23; are not beginners and have higher levels of proficiency in BE; have studied the language purposefully and systematically in regular semester courses and / or in intensive compact courses; thus, in the foreseeable future they reached levels A1-A2 and their training and immediately continued to a higher level. The comparison in relation to the degree of difficulty of BE is most often made with English, which has been studied for a long time by almost all respondents. The role of the communicative competence in the languages they compared (among which are not only FL, but also L1) is also indicative of the nature of their assessments of the degree of difficulty of BE as a FL. Thus, the Bulgarian language is considered by the German speakers as: a) more difficult first of all than English, then German (and German languages in general), French and Romance languages in general, more comparable among which are Spanish and Italian; b) easier than other two Slavic languages - Russian and Polish, according to the assessments of respondents who have experience with them.

Apostolova 2018: Apostolova, D. Contact language and contrastive approach in learning and teaching foreign languages from the learners' perspective. A study of attitudes to them. – In: Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski” – Department of Language Learning. Vol. 21. Sofia, 2018, 60-80. ISSN. 1312-2223 (print)

This research analyses data from an empirical pilot study of the attitudes of students learning Bulgarian (BL) as a foreign language in a non-Bulgarian academic environment (at a German university) towards the use of a contact language (CL – L1 of the students (or of the majority of them) in a particular target group; alternatively, other language/s that they speak) as a language intermediary, and of a contrastive approach in teaching and learning (L2-Ln). The data are extracted from respondents' answers to two questions. One of them is directed to their *self-assessments* regarding their *personal abilities* to learn a foreign language (FL) *without* using a CL, i.e. to learn it directly in the target foreign language, and the other – to their *personal preferences* to any of the two approaches to teaching and learning of a FL: monolingual teaching directly in the target foreign language; contrastive approach by using a CL. The results show *predominance* of the students who consider that they are *more likely not to be able* to, or that they are *definitely not able* to learn a FL *without using a CL*. The *personal preferences* of the students are *categorically in favour of using a language intermediary (CL, L1) and a contrastive approach* in the process of learning a FL (83% of stated preferences in the target group).

These results convincingly prove the essential need of applying the *bilingual contrastive approach* preferred by the students for the purpose of effective learning and teaching of FL (and in particular of BL in a non-Bulgarian academic environment) especially in the initial stages of the process of FL learning and teaching and when studying foreign languages that are not closely related to the L1 of the students or to other FL that they speak.

Articles

Apostolova 2017: Apostolova, D. Orientation in learning Bulgarian in an academic non-Bulgarian language environment – In: Foreign languages and the contemporary

higher education. Conference proceedings. Part 1 of 2. Medical university “Prof. Dr. P. Stoyanov” – Varna. 2017, 82-92. ISBN: 978-619-221-070-0 (P. 1)

In this article the results of an empirical pilot study of orientation in learning Bulgarian by German speakers in an academic non-Bulgarian language environment are analysed with the aim to outline the temporal orientation profile of the target group from the learner’s perspective. The data analysis shows the merging integrative-instrumental character of its orientation. Accompanying some of the integrative-instrumentally oriented reasons is the quantitatively dominant integratively oriented motive related to the interest in the country and the culture of the studied language – Bulgaria. Presumably the resulting positive attitude towards them is an important constituent in the process of learning and mastering the Bulgarian language.

The empirically obtained results allow comparability and can be used further to examine the dynamics of the phenomenon, its correlations with motivational and attitudinal variables, for a comparative results analysis of empirical studies with target groups learning Bulgarian or other L2 in a similar or different environment.

Apostolova 2016: Apostolova, D. Attitudes towards the Cyrillic script in learning Bulgarian as a foreign language. – In: *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě III*. Eds. Elena Krejčová, Pavel Krejčí. Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2016, 161-172. ISBN 978-80-906183-7-4.

The topic of study in the article are the attitudes towards the Bulgarian Cyrillic script in the process of learning Bulgarian as a foreign language. The study is based not on general observations but on quantitative analysis of empirical data acquired through survey of German speaking learners at a German university. The results show a predominantly positive attitude to the different graphic system, and the irrelevance of the difficulties in mastering and using the Bulgarian Cyrillic script, considered an integral part of the process of learning Bulgarian language and culture in the target group. The quantitative method used, despite the pilot nature of the study, allows the results to serve as a reliable basis for comparative analysis with the results of other studies of the phenomenon with learners speaking other native languages (L1) and/or studying at other universities and countries, conducted using the same method.

Apostolova 2013: Apostolova, D. A study of attitudes towards learning Bulgarian language by German speakers. – В: *50 години – врата към образованието и прозорец към света*. Юбилейна международна научна конференция. СУ, ДЕО. 14-16 юни 2013. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”. С., 2013, 110-125. ISBN 978-954-07-3610-5.

Despite the strong interest in the study of attitudes and motivation in learning and mastering foreign languages (FL), which resulted in numerous studies abroad, the research of these phenomena in learning and mastering the Bulgarian language (BL) as a foreign language this is still forthcoming. The present work represents an initial stage in the study of the attitudes and motivation in learning BL by German-speakers in an academic, non-Bulgarian language environment. It presents some results from the analysis of empirical data from an anonymous survey, which will serve as a basis for the analysis in the following. The object of consideration here are: the socio-demographic profile of students learning BL (gender, age, nationality, L1,

education, areas of professional realization) in order to determine the independent variables needed to measure the correlations with the attitude / motivation variables; their foreign language experience in connection with their attitude to the study of CE and as part of the variables complex; orientation factors and their correlation to the main orientational/motivational types in the study of BL in the studied target group.

The analysis of the results of the empirical research shows that in the target group Bulgarian is studied by German-speakers with high educational qualifications (higher education or university students). Most of them have humanitarian specialties/professions (most often translators, philologists, lawyers) and a rich foreign language portfolio, usually including two or more studied FL (also "small" and rare languages). Some of the respondents are bilingual and/or have learned certain L2 at a high professional level. Their attitudes towards studying FL is markedly positive.

II. The dialect situation in the far southeastern areal (Strandzha mountain) considering studies of substrates in the contemporary Burgas language

Studies

Apostolova 2006: Apostolova, D. Historic sound changes in the phonetic systems of the far southeastern dialects in the Republic of Bulgaria. Vokalismus. I. The Malko Tarnovo/Hasekiya dialect in the East Strandzha mountain. – In: Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski” – Department of Language Learning. Vol. 14. Sofia, 2006, 5-42. ISSN 1312-2223.

The study presents a complete diachronical description of the vocal system of the East Strandzha (Malko Tarnovo/Hasekiya) dialect, which has not been studied in detail so far. The comparison with Old Bulgarian is made mainly on the basis of the Old Bulgarian forms, registered in the classical Old Bulgarian sources according to „Handwörterbuch zu den Altkirchenslavischen Texten von L. Sadnik und R. Aitzetmüller” (1955). The typological features of the system and its similarities with the systems of other Bulgarian dialects are outlined. In the course of the analysis a comparison with the neighboring West Strandzha (Fakia) dialect is made. This provides an opportunity to accurately define the place of the far southeastern areal in the significant South Bulgarian language continuum.

Apostolova 2004: Apostolova, D. Towards the characterization of the south-east Bulgarian vocalism. The contemporary vocal system of the dialect of Fakia in the West Strandzha mountain. Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski” – Department of Language Learning – IFS. Vol. 12. София, 2004, с. 46-69. ISSN 1312-2223.

The study presents a complete phonological description of the contemporary vocal system of the dialect of Fakia in West Strandzha mountain – one of the unique Bulgarian dialects, which has been studied in detail only recently. This system is of scientific interest as one of the rare Bulgarian vocal systems of seven members which have been preserved until nowadays and whose peculiarity is the presence of the phoneme *ê* with a stable place in them. Methodologically the study is based on Trubetzkoy’s theoretical framework as expounded in his classical work “Grundzüge der Phonologie”, 1939.

Articles

Apostolova 2016 а: Apostolova, D. On some characteristic features of the far southeastern dialects in the Republic of Bulgaria. – In: Лингвистиката: история, предизвикателства, перспективи. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. д-р Иван Кочев. Благоевград: Унив. издателство „Неофит Рилски“. 2016, 86-94. ISBN: 978-954-00-0044-2.

and

Apostolova 2005 б: Apostolova, D. The consonant systems of the two ancient dialects in the Strandzha mountain – In: Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Михаил Виденов. Велико Търново: Университетско издателство “Св. Св. Кирил и Методий”. 2005, с. 105-118. ISBN 954-524-452-6.

and

Apostolova 2005 г: Apostolova, D. Characteristic features of the consonantism of the far southeastern dialects in the Republic of Bulgaria. – In: Проблеми на социолингвистиката. Т. VIII. *Съвременни форми на съществуване на българския език*. Материали от конференцията, посветена на 90-годишнината от рождението на проф. д-р Стойко Стойков. 25-27 октомври 2002 г. Международно социолингвистическо дружество INSOLISO. София: Издателство „Делфи“, 2005, 27-35. ISBN 954-8818-15-9.

In this articles for the first time the consonant systems of the *two* ancient dialects in the far southeastern part of the Bulgarian language territory, the Strandzha mountain (Burgas district), namely the dialect of the Malko Tǎrnovo/Hassekiǎ spoken in East Strandzha and the dialect of the Fakǎ spoken in the West Strandzha region, are examined. Their important phonological features are analyzed in detail. These peculiarities are the result of the specific development of the above-mentioned dialect systems, despite their centuries long coexistence in this area. They highlight their unique status among the other dialects within the ancient South Bulgarian language continuum, as well as their genealogical relations with them.

In the article “The consonant systems of the two ancient dialects in the Strandzha mountain” (Apostolova 2005б) the results of the manifestation of the vocal-consonant interaction in the system of the East Strandzha (Malko Tǎrnovo/Hassekiya) dialect are additionally analyzed too. These features are also of particular importance for the sociolinguistic research of the language of immigrants from this district in Burgas or in other parts of Bulgaria.

Apostolova 2005 а: Apostolova, D. The common features of the Strandzha dialects. – In: Езиковедски проучвания в памет на проф. д.ф.н. Йордан Заимов. София: Академично издателство “Марин Дринов”, 2005, с. 119-128. ISBN 954-322-074-3.

The two main dialects associated with the old population in Strandzha in the extreme southeastern part of the Bulgarian language territory (within today’s state borders) – the East Strandzha (Malko Tarnovo / Hasekiya) dialect and the West Strandzha (Fakiya) dialect, retain their autonomous appearance to this day, regardless of their centuries-old coexistence in the immediate proximity to each other. However, there are common features (and not only differences) between the two dialect systems, which have reached us in the conditions of the exceptional cultural and linguistic conservatism of their speakers, belonging to two different

ancient ethnographic communities (*рѹнѹци* – in East Strandzha and *тpо̀нки* – in West Strandzha). Therefore, they can hardly be interpreted as a manifestation of interdialectal interference. Their study is important in outlining the place of today's far southeastern area in the Bulgarian language continuum. In the article the common features of the two Strandzha dialects are considered in a more general, typological plan, taking into account their specific manifestation in each of the dialect systems. The analysis shows that: 1. They are found at all language levels (diachronic and synchronous); 2. They have a South Bulgarian (Rup) character and emphasize the unified affiliation of today's far southeastern area to the ancient South Bulgarian (Rup) language belt. The specific features of the Fakiya dialect are only seemingly strange against the background of the far southeastern area in *today's* state borders, as they were most often considered in isolation and mainly on linguistic-geographical data, and not on a comprehensive study of its system. The considered common features of the two Strandzha dialects are also of typological importance in determining the place of the Fakiya dialect among the other Bulgarian dialects; 4. In some of their common features the two main Strandzha dialects, related to the old population in the area, clearly stand out from the mixed Zagora dialects of the relatively later established population (*загòрци*) in the northern slopes of Strandzha and to the west of the mountain.

Apostolova 2011 б: Apostolova, D. The phoneme *ê* in a southeastern Bulgarian dialect. – In: Българският език и литература в славянски и неславянски контекст. JATEPress, Szeged, 2011, 132-139. ISBN 978-963-306-100-8.

The article analyzes the status of the phoneme *ê* in the vocal system of the West Strandzha (Fakia) dialect. The functional load of the phoneme *ê* and the oppositions within minimal pairs determine its stable place in the system of stressed vocalism of the dialect. In the subsystem of unstressed vocalism its positional variants are found – *e, ė, ë, u*.

III. Bulgarian as a foreign language. The interlanguage of Germanophones studying Bulgarian abroad

Articles

Apostolova 2014 a: Apostolova, D. Mother tongue interference in the use of Bulgarian nominal categories by German speakers. – In: Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě. Eds. Elena Krejčová, Pavel Krejčí. 1. vyd. Brno: Občanské sdružení Porta Balkanica, 2014, S. 323-333. ISBN 978-80-904846-7-2.

The causality of errors in the foreign language (L2) acquisition process can hardly be established without error analysis due to mother tongue (L1) influence. This work is part of a larger study on the etiology of errors in the use of Bulgarian nominal categories in the Bulgarian interlanguage of German speakers who study the language in a non-Bulgarian academic environment. Using a contrastive approach the errors made in their written speech production due to interlingual interference – the influence of the primary, German source Language (L1) on the target Bulgarian language (L2) are analyzed. Mistakes due to the influence of L1 require prevention in the early stages of Bulgarian learning. The prevention would only benefit from a

contrasting approach to teaching, consolidating and applying the right structures in the target language in real written and oral speech of the learners. The results of the analysis based on corpus data from written speech production, despite the pilot nature of the study confirm this observation. If the structures are analyzed in a contrastive way, the learners more successfully overcome the interference: in their speech production at level B1-B2 the possibilities for negative transfer of this type are marginalized and if such errors occur, their explanation can be linked to other reasons.

Apostolova 2015: Apostolova, D. Intralingual interference in the use of the categories gender and number in the Bulgarian interlanguage of German speakers. – In: *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě. Kolektivní monografie*. Pavel Krejčí, Elena Krejčová a kolektiv. Česká asociace slavistů ve spolupráci s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Bulharským kulturním institutem v Praze. Brno: an Sojnek – Galium, 2015, S. 157-165. ISBN 978-80-905336-6-0.

The paper examines the errors in the use of Bulgarian nominal categories (gender and number) generated by the impact of the target Bulgarian language (L2) (intralingual interference) in the interlanguage of German speaking learners. Their analysis is carried out within the framework of the *interlanguage* concept, and is preceded by the analysis of the errors due to the influence of the German source language (L1) (interlingual interference). Favorable internal system reasons for the rare mistakes in the use of gender forms are clarified. The appearance of idiosyncratic forms in German Bulgarian interlanguage, reflecting intralinguistic influence, is caused by overgeneralizations with the result of equalizations and simplifications in the use of plural forms of nouns and the "count form" by masculine nouns for non-humans. They are due to the greater variety of formal plural indicators on the one hand, but – on the other hand, of the high frequency mostly of *-u*, easily perceived as unmarked in relation to the other inflections, connected with separate classes. The source of the equalizations are also the typical sound changes in the plural paradigms. In the course of the analysis the complex nature of the reasons for the negative intralingual transfer and its connection with other factors is clarified: communicative strategy, learning strategy, education deficits, influence of the input data. Although at the current stage of the study the number of identified type of errors is not high and they do not represent gross violations of the target language system, their presence reveals the specifics of the interlanguage system being constructed: and should not be neglected due to the possible risk of fossilization.

Apostolova 2011 a: Apostolova, D. Interlanguage and mastering the Bulgarian nominal system by germanophones. A pilot corpus study. – B: *Productive Skills for Academic Purposes*. VIth International Conference on Language, Linguistics and Literature. Varna Medical University, Bulgaria, 7-8 October 2011, 34-45. ISBN 978-954-9685-64-0.

In this paper s errors in the use of Bulgarian nominal categories by germanophones studying Bulgarian in academic, mostly non-Bulgarian language environment are analyzed. The research is based on error corpus at different language levels in their own written speech production (essays on different topics), established at a specific stage (and not at different stages) of their learning process (level B1-B2). The chosen approach is not accidental: the corpus is built on real speech and this ensures optimal overcoming of the possibilities for

influencing the studied language production, related to provoking or avoiding certain types of mistakes. It allows tracking the dynamics and the study of the regularities and patterns in mastering the structures and categories at different stages of learning and in different target groups with the same or different source languages (L1). The error analysis is performed within the concept of *interlanguage* (Selinker) and other basic hypotheses related to the study of learning/mastering a foreign language.